

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Röd eller Blå?

– en kvalitativ textanalys om vilken ideologisk grund diskursen socialt arbete skapar sin kunskap på.

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Cecilia Åström

ABSTRACT

Titel: Röd eller Blå? - en textanalys om vilken ideologisk grund diskursen socialt arbete skapar sin kunskap på.
Författare: Cecilia Åström
Nyckelord: Diskursanalys, Socialkonstruktivism, Kunskap, Ideologi

Syftet med studien är att undersöka vilken ideologisk grund diskursen socialt arbete skapar sin kunskap på. Uppsatsen är av ren textanalytisk art och är skriven i förhoppningen om att lyfta upp intressanta frågor som kan användas i vidare forskning och diskussion.

Frågeställningarna:

- Hur får centrala tecken i valt material sin mening utifrån en diskursteoretisk ansats?
- Vilka eventuella gränser för vad författarna möjligen kan uttrycka kan skönjas i materialet?
- Vilka ideologiskt förknippade uttryck kan uppfattas i det undersökta materialet?

Metoden för denna studie är diskursanalys som även är en del av teoribygget. Jag har använt mig av Laclau och Mouffes diskursteori i kombination med kritisk teori och Foucaults tankar kring makt. Materialet består av sex stycken C-uppsatser från Institutionen för socialt arbete från Göteborgs universitet som i denna studie behandlas, kvalitativt, som ett samlat material, sedd som en produkt av institutionen. De kommer att undersökas utifrån de ideologiska begreppen liberalism och socialism.

Resultaten visar på en diskurs påverkad av den historia som socialt arbete bär med sig. Från att ha varit en syssla för borgarkvinnor och deras välgörenhetsorganisationer har programmet nu ett starkt rykte över sig att vara "vänstervridet". Socialt arbete bär med sig båda sidorna. Överhängande är dock dess socialistiska sida genom det sätt materialet förstår och använder sig utav begreppet "samhälle". I materialet så ses samhället som något större än de samlade individer som bor i det och det talas om utifrån samhällets "normer", "känslor" osv. Socialarbetaren förstås som samhällets förlängd arm vars uppgift blir att uppfylla idén om "det goda livet". Samtidigt förstås människan som en fri varelse med rättigheter och integritet något som ligger nära liberalismens förståelse av människan.

Socialt arbete förstås även mer eller mindre uteslutande utifrån kommun eller stat som arbetsgivare vilket förstås i texten som ett liknade sätt att se på staten och dess ansvar som socialismen.

---

1 De sex valda uppsatser från Göteborgs universitet som utgör grunden för min analys (se vidare 4.1.).

Tack till Sara och Marlène!

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	1
1.1	Syfte och frågeställningar	2
1.2	Relevans för socialt arbete	2
1.3	Avgränsningar och "förutsättningar"	2
1.4	Disposition	3
2	TIDIGARE FORSKNING SAMT HISTORISK TILLBAKABLICK	4
2.1	Hur diskursteori har använts	4
2.2	Professionens utveckling	5
2.3	Röster från förr	5
3	TEORETISKA OCH METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER	7
3.1	Begreppsförklaringar	7
3.2	Socialkonstruktivism	9
3.3	Diskurs	10
3.3.1	Diskursanalys	11
3.4	Diskursteori	11
3.4.1	Ideologi	13
3.4.2	Verktyg	13
3.5	Kritisk samhällsforskning	15
3.5.1	Kritisk teori	15
3.6	Foucault och hans tankar kring makt	15
3.7	Sammanfattning av teoretiska utgångspunkter	16
3.8	Material	17
3.8.1	Diskursen socialt arbete	17
3.9	Validitet och genomskinlighet	17
3.10	Forskarens position	18
3.10.1	Förförståelse	18
3.10.2	Etiska överväganden	19
3.11	Tillvägagångssätt	19
3.11.1	Litteraturinsamling	19
3.11.2	Urval	19
3.11.3	Gång	20
4	RESULTAT OCH ANALYS	22
4.1	Uppsatserna	22
4.1.1	"Ge dem nycklar och kunskap"	

.....	22		
4.1.2	Inte bara ett papper.....		22
4.1.3	Att anmäla eller inte anmäla?.....		
.....	23		
4.1.4	"Det var kost och logi det var frågan om".....		23
4.1.5	Substitutionsbehandling "på gott och ont".....		23
4.1.6	"En frizon".....		
.....	23		
4.2	Centrala tecken och dess mening.....		24
4.2.1	Samhället.....		
.....	24		
4.2.2	Socialarbetaren.....		
.....	25		
4.2.3	Människan.....		
.....	25		
4.3	Diskursens eventuella gränser.....		
.....	26		
4.3.1	Partipolitisk explicitet.....		26
4.3.2	I kommunal regi.....		
.....	27		
4.3.3	Socialarbetaren och relationen.....		
.....	27		
4.4	Ideologiskt förknippade tecken.....		28
4.4.1	Solidaritet.....		
.....	28		
4.5	Sammanfattning.....		29
4.5.1	Svar på frågeställningar.....		
.....	29		
4.5.1.1	Centrala tecknen och dess mening?.....		
.....	29		
4.5.1.2	Diskursens eventuella gränser.....		
.....	30		
4.5.1.3	Ideologiskt förknippade tecken.....		
.....	31		
4.5.2	Konklusion.....		
.....	31		
5	SLUTDISKUSSION.....		32
5.1	Reflektion över analysen.....		32
5.2	Reflektion över skrivprocess.....		32
5.3	Förslag till vidare forskning.....		
.....	33		
6	REFERENSLISTA.....		34
6.1	Tryckta källor.....		
.....	34		
6.2	Elektroniska källor.....		35

INLEDNING

För några år sedan läste jag en artikel i studenttidningen *Studentliv* (www.studentliv.se¹). Artikeln hette *Högskolan har inte alltid så högt i tak* och ämnade belysa takhöjd på olika institutioner gällande politiska åsikter och huruvida det fanns vissa som ansågs mer korrekt att inneha än andra på de undersökta institutionerna. I artikeln intervjuades studenter från socionomprogrammet, ett program som i texten beskrevs med ett välgrundat rykte som vänstervridet. Artikelförfattaren förklarade aldrig detta epitet utan det togs som självklart.

En student svarade snabbt när *Studentliv* frågade runt efter studenter med ”höger” åsikter att:
– ”Nä, de brukar sluta ganska fort” (www.studentliv.se).

Med artikeln som utgångspunkt började jag undersöka vad som sägs om programmet, hur det ses på, då utifrån partipolitisk vinkel. Jag fann en del artiklar och även forum på sajten www.socionomer.se. Majoriteten av de artiklar och trådar som jag gick igenom relaterade på ett eller annat sätt till socionomprogrammet som partipolitiskt ”vänstervridet”. På sajten www.socionomer.se fanns det några, så kallade, trådar som handlade om hur det skulle gå att börja programmet som man och ”väldigt höger” och där ett svar var att det skulle gå bra så länge man höll sina partipolitiska åsikter för sig själv (www.socionomer.se).

Dessa artiklar och inlägg fick mig att fundera över hur socionomprogrammet i sig ser ut och vilken roll det spelar i grundandet av detta rykte. Det jag ansåg som intressant att undersöka var vilken kunskapssyn som råder på institutionen, vilka partipolitiska och framför allt på vilka ideologiska² grunder kunskap skapas där.

Denna studie ämnar undersöka vilka ideologiska förhållanden³ som råder inom den diskurs som jag kallar för socialt arbete - finns det en vänstertillhörighet i själva programmet och om så vilka uttryck tar den sig? Studien är av kvalitativ art vilket gör att uppsatsen försöker visa på hur det kan vara.

Jag kommer att använda mig av ett diskursanalytiskt metod- och teoribygge där det centrala är hur ord och begrepp får sin mening och betydelse (se vidare avsnitt 3.3.) (Börjesson och Palmblad (red) 2007).

Texten finns i verkligheten, samtidigt som dess text föreställer verkligheten (Börjesson 2003. s.16).

Uppsatsen kommer att skrivas utifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt. Centralt här är att världen som vi ser den och den kunskap vi bygger vår verklighet på förstås som socialt konstruerat (Börjesson 2003).

---

1 Vid elektronisk källa ges fullständig adress i referenslistan.

2 Förstås i dess allmänna mening som en (världs)åskådning (Lubcke 1988)

3 Antaganden som vi tar för sanning som vi sedan bygger kunskap på (Foucault i Börjesson 2003)

1.1. Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna studie är att underlätta fortsatt forskning. Då denna studie är i sig en ren textanalys så är min intention att den kan inspirera till vidare undersökningar för att på så vis uppnå praktisk nytta (Larsson, Lilja och Mannheimer (red) 2005).

Med denna studie vill jag, med utgångspunkt i sex utvalda uppsatser från institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, undersöka vilken ideologisk grund diskursen socialt arbete grundar sin kunskap på.

Frågeställningarna¹ lyder:

- Hur får centrala tecken i valt material² sin mening utifrån en diskursteoretisk ansats?
- Vilka eventuella gränser för vad författarna möjligen kan uttrycka kan skönjas i materialet?
- Vilka ideologiskt förknippade uttryck kan uppfattas i det undersökta materialet?

1.2. Relevans för socialt arbete

Poängen med en diskursanalys är att medvetliggöra och ifrågasätta (Börjesson och Palmblad (red.) 2007). På samma sätt som en forskare ej kan stå objektiv så anser jag att ej heller kan socialarbetaren. Därför är det av vikt att hålla diskussionen levande över hur vi skapar kunskap inom diskursen och på vilka grunder detta görs. Dels för att skapa en öppnare miljö såväl på programmet som ute i fältet och dels för att lyfta de alternativa vägarna och kunskap som genom våra försanttaganden omöjliggörs (Winther Jørgensen och Philips 2000). För genom det sätt vi väljer att se på världen skapas gränser för hur vi kan se verkligheten och vad som är möjligt att säga och veta (Börjesson 2003).

Kritik som riktats mot såväl diskursanalys som det poststrukturella synsättet (som socialkonstruktivism ingår i) handlar till viss del om att det kan ses som en ursäkt för att inte göra något när allt ändå är flytande, skapat och överkligt (Börjesson 2003 samt Howarth 2007). Varken diskursanalys eller det poststrukturella synsättet skall ses som en ursäkt. Det faktum att verklighet ses som skapad, kunskap och mening likaså betyder ej att den inte är verklig. Med ett erkännande av omöjligheten av objektivitet medför ett ansvar att visa på vad ens subjektivitet vilar på. Detta ansvar anser jag även medföljer vår profession för att kunna tillförsäkra våra klienter ett så gott socialt arbete som möjligt. Därför är denna studie av vikt och relevans.

1.3. Avgränsningar och ”förutsättningar”

Uppsatserna behandlas och ses i denna studie som en produkt av institutionen för socialt arbete. När studenten skriver sitt vetenskapliga arbete har hen³ tillbringat minst tre år på institutionen och har såväl tid som möjlighet att ta in den kunskap som erbjuds samt formats in i de termer, språk och kultur som råder. Uppsatsen är en av de sista saker som görs på programmet och är studentens

---

1 Dessa tre frågeställningar valdes då kunskap skapas via språket, vilket gör att *hur* saker uttrycks och vilka eventuella gränser som finns kan tala om vilken, i detta fall ideologisk, grund kunskap byggs på.

2 De sex valda uppsatser från Göteborgs universitet som utgör grunden för min analys (se vidare 4.1.).

3 Jag har som intention att använda mig av ett könsneutralt språk i största möjliga mån. Hen kommer från finskan och fungerar som en hopslagning av hon och han (se vidare i avsnitt 3.1.).

chans att visa upp vad hen har lärt sig och vad som, tillsammans med institutionen, anser vara viktig (rätt) kunskap. Det som gör uppsatserna intressanta är dock inte vad de skriver om, vilket ämne, syfte eller vad resultat blir utan det är själva språket som är i fokus. Vilka ord de använder sig av, mönster och avvikelser i språkval osv. Börjesson (2003) skriver att alla texter, från regeringspropositioner till Hänt i veckan, ger en lika viktig representation av verkligheten. Det är inte *vad* som skrivs som är det intressanta utan *hur* det skrivs (Börjesson 2003 (min kursivering)).

1.4. Disposition

Det kapitel som nu följer är *tidigare forskning och historisk samt historisk återblick*. Valet att kombinera dessa två föll då jag dels ansåg det fanns vikt för studien att se på vilka influenser som kan ha kommit att påverka hur dagens socionomprogram är konstruerat och dels ett avsnitt som visar på mitt praktiska sätt att använda mig av diskursanalysen som legitimt. Fokus på tidigare forskning kommer därför att ligga på *hur* presenterade avhandlingar har använt sig av diskursanalys och inte på *vilka* resultat de fick fram.

Efter detta följer kapitlet *metodologiska och teoretiska utgångspunkter*. Då studien är av diskursanalytisk art medföljer det svårigheter att skilja på metod och teori då ansatsen erbjuder och kräver såväl teoretisk, metodologisk som en filosofisk grund (Börjesson 2003). Kapitlet inleds med att beskriva för studien centrala begrepp för att sedan övergå till en genomgång av de traditioner, teorier och verktyg jag kommer att använda mig av. Avsnittet fortsätter med en forskningsdiskussion där teman såsom Etik, hantverksskicklighet och forskarens roll berörs. Avslutningsvis kommer jag att gå igenom tillvägagångssätt där min intention är att visa på hur analysen har växt fram och hur jag har arbetat med såväl text som verktyg.

Sedan följer analys och diskussion där jag i teman kommer att försöka besvara mina frågeställningar samtidigt som jag för en diskussion kring hur jag kommit fram till detta och hur mitt material har använts. Avslutningsvis följer en reflektion över den process som är att skriva uppsats och en presentation av möjliga sätt att fortsätta denna forskning.

2. TIDIGARE FORSKNING SAMT HISTORISK TILLBAKABLICK

2.1. Hur diskursteori har använts

I Ulf Mörkenstams avhandling *Om "Lapparnes privilegier"* (1999) för Mörkenstam en diskussion kring samernas rättigheter utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv. Syftet är att undersöka hur kategorin Same har konstruerats och hur denna är avgörande för hur gruppen behandlas i den politiska arenan. Han gör detta genom att undersöka hur samerna konstruerats som grupp utifrån normativa föreställningar och politiska åtgärder. Mörkenstam tar sin utgångspunkt i att konstatera att;

... diskurser möjliggör och begränsar handling medför att förändringar i politiken inte är spontana och oväntade, utan följer de regler som formulerats inom diskursen (Mörkenstam 1999, s.55).

Med detta som utgångspunkt fortsätter Mörkenstam att i sin studie undersöka mönster i form av normer och ideal som gör att en viss politisk handling legitimeras (blir möjlig) medan en annan görs illegitim (Ibid.).

Mörkenstam använder sig av två så kallade "analysverktyg", hämtade bland annat från Laclau och Mouffe, i sin avhandling med syfte att undersöka diskursens gränssättande funktioner. Det ena är att han tittar på vilka olika föreställningar som formar den verklighet i vilken vissa fenomen kan förklaras legitima. Det andra är att han tittar på hur de sociala identiteterna och relationerna konstitueras i diskursen. Detta visar, menar han, hur diskursen fixeras och genom detta skapar en plattform utifrån vilket en speciell politik är möjlig att föra. Genom dessa verktyg anser han sig kunna uttala sig om vad som är möjligt att säga i en viss kontext.

Malin Wreder skriver i sin avhandling *I omsorgens namn. Tre diskurser om äldreomsorgen* (Wreder 2005 i Börjesson och Palmblad (red) 2007) om hur personer som via sitt jobb var knutna till äldreomsorgen (tjänstemän, personal och kommunpolitiker) förhåller sig till verksamhetens kvalitet, arbetsvillkor och dess externa styrning. Utifrån Laclau och Mouffes diskursteori konstruerade Wreder en analysmodell¹ som bland annat utgick ifrån artikulation och som gick ut på att:

1. identifiera de tecken i personalens utsagor som diskurser centreras kring.
2. beskriva de diskurser som framträdde genom att lokalisera nodalpunkter och flytande signifikanter i dem samt undersöka hur moment/element länkades till dessa.
3. Undersöka diskursernas inkluderande och exkluderande verkningar. Vad rymdes i diskurserna och vad stängdes därmed ute? Vilka konsekvenser fick detta (Wreder i Börjesson och Palmblad 2007, s.36)?

Detta då Wreder anser att diskursteorin ej i sig presenterar några konkreta beskrivningar över hur att genomföra en diskursteoretisk analys.

I sitt inhämtade material, enkätinsamling, tittar Wreder på hur vilka tecken länkades till olika fenomen samt hur vissa saker exkluderades medan andra inkluderades och vilken mening detta gav. Vidare tittade hon på ordval för att se på vilken betydelse just detta val gav och vilka alternativ som genom dessa val stängs ute.

---

¹ Wreder anser ej att diskursteorin i sig presenterar några konkreta beskrivningar över hur att genomföra en diskursanalys (Wreder i Börjesson och Palmblad 2007).

2.2. Professionens utveckling

Ulla Pettersson inleder sin bok *Socialt arbete, politik och professionalisering* med att skriva; ”att känna sin historia är att känna sig själv”(Pettersson 2001. s.13). Min intention är att ge en inblick i den utveckling som socialt arbete har genomgått och vilka influenser som institutionen har kommit i kontakt med. Tyngdpunkten i detta avsnitt ligger på svenska 60- och 70-tal och vilka tankar och åsikter som då rådde för att på så vis visa på vilka olika influenser som kom att påverka socialt arbete och som vi idag ser arvet av. Detta då vi i denna tidsperiod ser hur socialt arbetes egen identitet påbörjades (Pettersson 2001).

Socialt arbete har sina rötter i den filantropiska rörelsen. Den organisering av välgörenhetsarbete som på 1800-talet växte fram berodde främst på två orsaker. Dels ansåg sig organisationerna veta vad de fattiga i grunden behövde uppfostran och moralisk påverkan. Dels, och kanske främst (min anmärkning) grundade det sig på en rädsla över vad som skulle kunna ske om den sociala oro som grodde ej ebbades ut (Pettersson 2001). Likt andra länder var det borgarkvinnor som fanns inom den filantropiska världen men till skillnad från t.ex. USA fanns det i Sverige en närhet till den offentliga vården. Istället för att ta avstånd och se med skepsis och misstro på den så skapades ett samarbete i Sverige där kommunernas resurser och ansvar kombinerades med rörelsernas närhet och engagemang (Ibid.).

Efter andra världskrigets slut började socialt arbete som profession bryta sig loss i Sverige och skapa sin egen profession¹. Efter det att internationaliseringen av arbetet hade satt igång och transnationella kongresser skapats (kom efter andra världskriget) dröjde det inte länge förrän metoder och arbetssätt från USA kom att influera det svenska sättet att arbeta (Pettersson 2001). Pettersson skriver att såväl USA som Sverige ”återupptäckte” fattigdomen. 60-talet var en omvälvande period och även fast det gick betydligt lugnare till i Sverige så var det en tid av oro (Ibid.).

Åren i slutet av 60-talet präglades i såväl USA som i Sverige av social oro, där studentrevolt och motståndet mot kriget i Vietnam utgjorde viktiga inslag. Under denna period och in på 70-talet fanns det starka rörelser i det svenska samhället som även kom att påverka hur socialt arbete bedrevs. Bland annat genom den vänsterrörelse som i landet växte sig stark och som även kom att finnas bland studenter. Metoder kring att hur att bedriva socialt arbete med härkomst från USA såsom case Works började ifrågasättas och vi gick in i 70-talet som enligt Pettersson kan beskrivas som ett förvirrat och oroligt decennium (Pettersson 2001). I USA kom denna period att, för socialt arbetes del, bestå av ifrågasättande av sin egen profession, syfte och roll. I Sverige blev det ej så omvälvande, kanske till viss del då professionen ej stod så starkt på egna ben. Istället blev det just en utkristallisering av institutionen och en påbörjad identitet som program som kom ur detta tumult, vänsterdebatter och starka folkrörelser (Ibid.).

2.2. Röster från förr

För att förstå hur en institution formas och får sin identitet och, genom det, sitt sätt att se på verkligheten kan det vara nyttigt och nödvändigt att titta till olika slags källor för att på så vis få flera representationer av verkligheten (Börjesson 2003). Jag har i det tidigare avsnittet tolkat socialt

---

1 Utbildningen hade etablerats och utökats, titeln socionom hade införts och det fanns en ökad medvetenhet kring sin profession (Pettersson 2001)

arbets historia utifrån Petterssons sätt att se på den och kommer nu att presentera andra bitar av 60- och 70-talets Sverige och dess socionomutbildning.

Det finns en sida på Internet vars adress är www.nkmr.org. Den tillhör *den nordiska kommittén för mänskliga rättigheter* och de ägnar mycket utrymme att visa upp socionomprogrammets 60- och 70-tal som extremt vänster. Vad deras syfte är och hur pålitliga deras källor är har jag tyvärr inte haft utrymme att undersöka. Den presentation som ges här är för att visa en bild av hur socionomprogrammet och dess historia kan ses på.

I DN publicerades det enligt NKMR en artikel 1975 som handlade om Maare Tamm och hennes upplevelser på Umeå universitet som deltagare i studier kring tillämpad psykologi. Hon beskriver tiden som chockartad med en extrem vänsterinriktning. Studenterna, säger hon, var uttalade och trogna marxister som såg politisk medvetenhet som deras största uppgift att förmedla. Lärarna gav medhåll och den kurslitteratur som fanns var politisk propaganda, typ *Häften för kritiska studier* (www.nkmr.org). Ämnet psykologi var föremål för en JK-anmälan enligt den nordiska kommittén för mänskliga rättigheter. 1976 kom det, enligt dem, en anmälan mot socialhögskolan i Stockholm gällande den psykologiundervisning som där hölls. Huvudpunkterna i anmälan gällde bland annat en vänsterextremistisk indoktrinering och obligatorisk kursutvärdering utformad för att avslöja om annan politisk inriktning än önskad fanns (www.nkmr.org).

I artikeln *Kenth minns Sopis med ett leende* (www.na.se) så berättar Kenth Harryson hur det var att läsa till socionom i Stockholm på slutet av 60-talet. Han beskriver en uppsluppen stämning där lärare kom från fältet för att undervisa och sedan stannade kvar för att umgås. Och även fast ”militanta maoister” och ”marxister med makten i blick” är det som inleder artikeln så poängterar Kenth att det var många olika rörelser på den tiden som influerade. Studentrevolten¹ i Paris och kårhusockupationen i Stockholm² fanns där men det som alla studenter på socialhögskolan hade gemensamt menar Kenth var viljan att hjälpa andra människor. En fredstanke och en äkta humanism (www.na.se)

En annan som påbörjade sin socionomutbildning under den tiden och som har uttalat sig om hur det var är vår Högskole- och forskningsminister Lars Leijonborg. Till Stockholms Universitet och Institutionen för socialt arbete uttalar han sig lite kryptiskt på följande sätt: ”Jag började hösten 1968 - det räcker kanske som förklaring”. Vad det skulle förklara var hans debatteknik som han, under åren på socialhögskolan, flitigt fick öva (www.socarb.su.se).

---

1 Demonstration som startade 3maj 1968 av studenter och som sedan blommade ut för att bli den s.k. Majrevolten (www.dn.se)

2 Föranledde en studiereform likt den som resulterade i majrevolten

3. TEORETISKA OCH METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER

3.1. Begreppsförklaringar

Höger och Vänster

Begreppen ”vänster” och ”höger” kan liknas vid samlingsnamn för de olika politiska riktningar som finns. Orden kommer ursprungligen från Frankrike där de med mer konservativ hållning satt till höger i riksdagen medan de mer förändringsvilliga befann sig till vänster. Orden har sedan dess stått kvar men betydelsen när det kommer till ideologisk hållning har förändrats. Som jag inledde med är begreppen samlingsord, jag kommer att beskriva respektive huvudfåra (www.wikipedia.se). Jag har använt mig bl.a. av Wikipedia som hjälp till källa. Detta val var medvetet för att på så vis fånga upp hur ”vänster” och ”höger” förstås i dagens Sverige¹. Då de två begreppen är samlingsord har jag valt att fokusera på socialism som ”representant” för vänster och liberalism för höger. Det var dessa två ideologier som fick störst utrymme på sidan ”höger-vänster”(www.wikipedia.se), vilket för mig betyder att det är dessa två ideologier som fortfarande är gällande hos folk när de säger saker såsom ”vänstervridet” eller ”väldigt höger”.

Socialism

Socialism som ideologi kännetecknas av en närhet till stat och grupp. Kollektivet är centralt och ideologin står för såväl en tilltro till att staten skall lösa politiska och ekonomiska problem som en känsla av solidaritet individer emellan. Vidare läggs vikt på demokratiskt beslutsfattande och en betoning av politisk organisering. Starkt förknippat med socialismen är marxismen som är den ideologiskt mest utvecklade falangen inom socialismen. Här ser vi en fokusering av begrepp såsom makt, klass och ekonomi och marxismen har ibland kommit att ”tala” för socialismen, bland annat i fall där socialism används synonymt med ett system som förespråkar social kontroll över ting såsom ekonomi och egendom (www.wikipedia.se).

Socialismen eftersträvar lösningar av samhällsproblem av art för att uppnå största möjliga jämlikhet mellan individer och grupper oavsett klass, kön, sexualitet eller etnicitet. Med detta menas (traditionellt sätt inom socialismen) att staten står för ”förverkligandet av bestämda idéer om det goda livet” (Lubcke 1988. s.436). Dessa idéer försöker då förverkligas genom så kallade positiva ingrepp såsom lagstiftning som gynnar bestämda åskådningar eller samhällsgrupper. Som grund för statens legitimitet står olika fenomen såsom Gud, naturen eller förnuftet (Lubcke 1988).

Som ideologi är den världsomspännande och mer handlingsorienterad än många andra ideologier (www.wikipedia.se).

Liberalism

Liberalism som samhällsåskådning och politisk ideologi värnar om individens frihet. Som en följd av detta, för att garantera individen sin frihet, har många liberaler förespråkat en stat med så lite inblandning i den privata sfären som möjligt. Ett samhälle med marknadsekonomi och privat

---

¹ Varje text visar på en del av verkligheten. Genom olika medel och med olika utgångspunkter gör de anspråk att säga något om den. (Börjesson 2003). Har även dubbelkollat med den engelska versionen för att få en säker källa.

äganderätt inkluderas därför i många definitioner av liberalism.

Enligt liberalismen har staten endast rätt att tvinga de personer som har kränkt andra personers rättigheter. Statens uppgift blir därför att garantera individernas rättigheter genom att upprätthålla lag och ordning samtidigt som de erkänner statens funktion som legitim våldsorganisation (Lubcke (red) 1988).

Som begreppet "höger" så är även "liberalism" ett samlingsbegrepp. De flesta partier idag, av storlek, faller under underfamiljen socialliberaler. Dessa värnar tillsammans med individens frihet i form av yttrandefrihet, demokrati och mänskliga rättigheter även om skattefinansierade välfärdstjänster i antingen offentlig eller privat regi.

Hen

Jag har valt att använda mig av ett explicit könsneutralt språk i denna studie. Framst ger det att jag, istället för att bruka ordet "hon" och/eller "han", använder mig av "hen" som är ett könsneutralt pronomen sprunget det finska hän. Diskussionen kring att könsneutralisera språket pågår i flera länder men där Sverige befinner sig mer eller mindre neutral/negativ till det hela. Språknämnden bl.a. rekommenderar ej en användning av ordet med förklaringen att chansen att bruket av hen ska slå igenom är liten.

Själv anser jag att chansen blir än mindre om vi inte börjar använda sig av det och kommer i fortsättningen, när det ej talas om ett direkt kön, använda mig av hen. Jag ser begreppet som ett led i att komma bort från ett språk som föreskriver ord och mening som antingen kvinnliga eller manliga. Alternativen skulle vara att pluralisera, dubblera (han/hon), eller dylikt vilket jämte användandet av ordet hen står sig krångliga och klumpiga.

Det finns även andra delar av det svenska språket som är könat, jag tänker här främst på användandet av ordet "man" som används flitigt. Min intention är som sagts tidigare att undvika det könade språket då jag är av den uppfattningen att det språk vi väljer att använda oss av säger något om det samhälle vi lever i och det vi skapar genom våra handlingar och språk. Genom att använda ett könsneutralt språk är min förhoppning att lyfta en diskussion eller i alla fall en tanke om hur det svenska språket är skapat och vilka signaler och konsekvenser det ger.

Såklart är jag medveten om att jag kommer att göra missar och att det kommer slinka med ett eller annat ord av könad karaktär. För detta hoppas jag det finns overseende och en förståelse över att detta är en läroprocess.

Teori och metod

Jag kommer att använda mig av teoribegreppet såsom ett sätt "att se och tänka om världen" (Alvesson och Deetz 2008, s.44). På så vis kommer jag att tolka verkligheten genom den snarare än att se det som ren representation av den samma.

Metod handlar om hur att hantera den sociala verkligheten i sin studie. Hur att, som forskare utveckla forskningsfrågor, motivera vilket språk som används i analysen för att klargöra och tolka sitt material. Det är på så vis en reflekterande handling där frågor av politik, etik och teori är av central betydelse (Alvesson och Deetz 2008).

3.2. Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivismen beskriver samhället som konstruerat genom våra sociala handlingar. Inom denna tradition ifrågasätts essentialismen¹ och kunskap ses som skapat och subjektivt- det går ej att stå som neutral mottagare, ens tolkning och sammanhang avgör meningen (Bergström och Boréus 2005). Då all kunskap är konstruerad, vilket socialkonstruktivismen hävdar kan den aldrig spegla en entydig verklighet utan det handlar alltid om versioner av (Börjesson och Palmblad 2007). Verkligheten får enbart mening genom de kategorier, begrepp och tolkningar som vi människor konstruerar och tillskriver den (Winther Jørgensen och Philips 2000). Detta ger att samhälleliga förhållanden är, enligt detta sätt att se, resultat av grupper och individers definitioner. Vi konstruerar vår verklighet och detta görs på en diskursiv nivå, alltså genom vårt språk (Brante, Andersen och Korsnes (red) 1998).

Traditionen lägger tyngd på språket som en central bit i skapandet av verkligheten då detta verktyg möjliggör våra tankar och handlingar – det är i det sociala samspelet vi skapar världen, detta genom kommunikation. På så vis påverkar språket sättet vi ser på oss själva och även hur vi ser på världen (Bergström och Boréus 2005) (se även diskussionen kring ”hen”). Börjesson och Palmblad skriver;

Så snart språk används så har verklighet konstruerats. Genom att namnge ting, grupperingar eller händelser så har sammanhang skapats – verklighet har producerats (Börjesson och Palmblad 2007,s.10)

Verkligheten är även kontextuellt och historiskt bunden. Med det följer att vår syn på oss själva och på världen skulle se annorlunda ut om vi hade varit del i en annan tid, ett annat sammanhang (Winther Jørgensen och Philips (2000)).

Kritik som riktats mot detta sätt att tänka ifrågasätter det flyktiga och ”overkliga” (Börjesson och Palmblad (red) 2007). Om allt är skapat, vad är då riktigt? Socialkonstruktivismen förnekar ej existensen av samhällsfenomen eller tyngden i dessa. Företeelser som t.ex. psykisk sjukdom, kriminalitet eller missbruk finns i all högsta grad och kan ej förnekas men det är endast utifrån ett sätt att tänka och tala om det vi kan förstå, uppfatta och förklara det (Ibid). Vidare så erkänner socialkonstruktivismen samhälleliga strukturer som skapar tröghet i systemet. Trögheten är en nödvändighet för oss att klara av att verka i världen, ständigt omskapande och producerande av kunskap. I denna tröghet finns även en maktaspekt ständigt närvarande. Med kunskap som skapat och språket som byggare av mening följer att det finns olika tolkningar som kan utgöra grunden för vår kunskap. Kampen handlar följaktligen om att i olika sammanhang få viss kunskap/mening erkänd som den rätta (Bergström och Boréus 2005).

När verkligheten är något skapat och ständigt i rörelse ger detta att sanningen ej är relevant att söka. Socialkonstruktivistiska studier intresserar sig istället för att undersöka vems sanning det är som hörs, hur kunskapen skapades och varför. Som forskare intresserad av att undersöka, låt oss säga, föräldrars barnaledighet. Istället för att intressera sig för att beskriva och undersöka deras situation så är det centrala ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv att undersöka hur det kom sig att kategorin skapades, i vad ligger dess betydelse och vilka maktaspekter finns rådande (Bergström och Boréus 2005).

---

1 Tanken på något naturgivet och fast innehåll (Lubcke (red)1988)

3.3. Diskurs

Om jag slår upp ordet diskurs i det filosofiska¹ lexikonet så står det att läsa att följande:

Diskurs (lat. *discursus*, av *discurrere*, löpa fram och tillbaka), tal, samtal, dryftande. Vidare följer olika definitioner beroende av vilket sammanhang det skall förstås i. ... **3** Den form en kedja av utsagor el. uttryck har, och därmed det sätt de har frambringats på. Således kan jag tala om en vetenskaplig, poetisk, religiös d. **4** Regelstyrd praxis, som frambringar en kedja el. sammanhängande rad av utsagor, alltså former för vetande. T.ex. *medicinen*, *psykiatrin*, *biologin* (Foucault). **5** Språket som händelse el. användandet av språket; talet som använt (talat). Mots. Språkssystemet el. koden (ricoeur) (Lubcke (red) 1988, s.117).

Nummer fem av dessa definitioner tillhör den semantiska traditionen. Här är diskurser språkliga enheter, gjorda av flera meningar, sådant vi allmänt kallar för tal, argument eller konversationer. Foucault, som kan sägas introducerade diskursbegreppet i samhällsvetenskapliga studier, menade att det handlar om en specificerad kunskap som är gällande för ett visst sammanhang (Börjesson 2003). Börjesson (Ibid.) är en av forskare som sammanfattar diskursbegreppet på följande sätt:

En diskurs kan jag kort förklara som *ett bestämt* sätt att tala om och förstå världen (Börjesson 2003. s.35)

Med det menas att diskurser kan förstås som ett regelverk där vissa kunskaper legitimeras och möjliggörs vilket sker på bekostnad av andra kunskaper. En diskurs är en representation av verkligheten samtidigt som den skapar ramar för vilket det sagda är möjligt. Detta genom att lägga en selektiv tyngdpunkt på vissa skildringar (Börjesson 2003). Samtidigt som det är ett ramverk inom vilket vi kan förstå världen så är de också skapare av mening, sammanhang och förståelse (Bergström och Boréus 2005).

Viktigt att komma ihåg är att en diskurs ej är allmängiltig, fast eller kan verka som en sluten enhet. En diskurs är ständigt i omformning genom kontakt med andra diskurser och skapar sin mening genom att skilja sig från varandra. Genom att konstatera vad den inte är skapar den vad den är (Börjesson 2003).

Winther Jørgensen och Philips (2000) företräder dock ett användande av diskurs som ett analytiskt begrepp där forskaren själv gör en indelning av verkligheten (Winther Jørgensen och Philips 2000).

Som framgått tydligt här är det svårt att visa på en enhetlig definition av vad en diskurs är. Mycket av min teori och metod är sprunget från Laclau och Mouffes diskursteori och deras definition av diskursbegreppet är väldigt brett vilket visas i citatet nedan.

Diskurser utgör symboliska system och sociala ordningar (Howarth 2007. s.13).

---

1 Passande med detta som källa då diskursanalysen belyser vikten av en filosofisk förståelse över språket och dess betydelse.

3.3.1. Diskursanalys

Diskursanalys har länge använts inom lingvistik som ett sätt att undersöka och förstå text. Inom samhällsvetenskapen har intresset för detta sätt att ta sig an forskning ökat och brukar gå under namnet "den språkliga vändningen" (Börjesson och Palmblad 2007, s.10). Som forskningsangrepp är det ett omfattande sådant. Dess bygge innefattar såväl teori och metod och där fokus ligger på språket, hur det används och dess betydelse. Språket är levande och det konstituerar och formulerar vår verklighet (Börjesson och Palmblad 2007). Språket återger ej verkligheten som en spegel på ett enkelt eller direkt sätt utan bidrar till att forma den (Bergström och Boréus 2005).

Inom socialkonstruktivismen hävdas det att en oberoende versionsfri verklighet är omöjlig. En av grundpoängerna med diskursanalys är att lyfta upp de versioner som då finns för att se hur olika diskurser avgränsar och verkar utslutande. Samtidigt ger metoden oss verktyg och mönster med vars hjälp vi kan se det som tas för sant, rimligt, relevant och även möjligt (Börjesson och Palmblad 2007).

Som i definitionen av diskurs avslutar jag även detta avsnitt med att presenterar diskursteorins beskrivning av vad diskursanalys är.

... ett av huvudmålen för diskursiv samhällsforskning är att upptäcka de historiskt specifika regler och konventioner som strukturerar skapandet av mening i en särskild social kontext (Howarth 2007, s.20)

3.4. Diskursteori

Börjesson varnar för att skapa en allt för osammanhängande teori bygge där de olika bitarna ligger lösa utan röd tråd (Börjesson 2003). I Mörkenstams avhandling (Mörkenstam 1999) kombineras Laclau och Mouffes diskursteori med Faircloughs kritiska diskursanalys samt Foucaults tankar kring diskurs och kunskap. Liknande kommer även jag att göra där Laclau och Mouffe står för grunden i teori bygget. Foucault bidrar med en förståelse över hur makt och kunskap är förknippade med varandra och för att än mer få det frigörande perspektivet på kunskap och sanningar kommer Frankfurtskolans kritiska teori att ersätta Fairclough.

Att välja teori bygge beror till stor del på vilket syfte ens studie har. Valet av Laclau och Mouffes diskursteori följer sig av att jag är intresserad av att göra en ren textanalys där syftet ligger i att undersöka vilka ideologiska grunder kunskap byggs på inom diskursen för socialt arbete. Om jag hade varit intresserad av att ta steget längre för att, som exempel, titta på vilka konsekvenser undersökta kunskapsgrunder kan ha för professionen eller våra klienter skulle Faircloughs kritiska diskursanalys varit mer passande då den har ett angrepp att undersöka hur en text konstruerar en verklighet till skillnad från diskursteorin vars fokus ligger på hur själva texten är konstruerad (Winther Jørgensen och Philips 2000).

Huvudboken jag utgår från är Winther Jørgensen och Philips "Diskursanalys som teori och metod (2000). Detta då de erbjuder en konkret och praktiskt användbar metod av Laclau Mouffes teoretiska resonemang samtidigt som de ger en lätthanterlig och övergripande bild av Laclau och Mouffes teori bygge (Börjesson och Palmblad (red) 2007).

Diskursteorin tar sin grund i två stora traditioner; marxismen och

strukturalismen/poststrukturalismen. Den första skänker ett sätt att förstå och tänka kring det sociala. Laclau och Mouffe använder sig av en tolkning av marxismen som bygger på en dekonstruktiv läsning av de marxistiska teorierna, vilket innebär en kritisk läsning av texterna för att på så vis bryta ner och bygga upp (Winther Jørgensen och Philips 2000). Strukturalismen erbjuder en teori om betydelse och hur det skapas genom språket. Diskursteorin kan sägas utgå från strukturalismen och i den främst Saussures¹ tankegångar kring språket, där språket är uppbyggt av tecken som får sin mening genom hur de binds ihop med och hur de tar avstånd från andra (Ibid.). Likt ett fiskenät skapas ett språkligt nät där tecken har speciella positioner (knutarna) och förbinds till varandra på ett specifikt sätt. Samhällelig mening och betydelse är därför produkten av ett teckensystem (Howarth 2007) Uppgifter för diskursanalytikern är här att undersöka och konstatera vilken meningen är genom att undersöka hur relationerna och mönstren ser ut.

Laclau och Mouffe riktar liknande kritik mot marxismen som mot Saussures lingvistik: de tar avstånd från tanken om en objektiv, entydig och fast verklighet och menar att det ständigt pågår en kamp om att få bestämma vad som ska ses som rätt och viktigt samt att denna kamp är så väl historiskt som kontextuellt bunden (Winther Jørgensen och Philips 2000). För marxismen ger det att Laclau och Mouffe ser kritiskt på dess ideologibegrepp som i denna tradition står för något som kan användas för att förblinda arbetarklassen och hålla de verkliga relationerna gömda för att på så vis verka gynnsamt för överklassen. Diskursteorin menar att det inte finns någon verklighet att finna. Samtidigt erkänner de ideologibegreppet men använder det som en nödvändighet för oss människor (se vidare avsnitt 3.4.2.). Deras kritiska tolkning av marxismen har ifrågasatt deras tillhörighet till densamma. Själva poängterar och trycker de på prefixet post i deras tillhörighet (Ibid.) och det måste ändå erkännas att marxismen står som en viktig bakgrund till Laclau och Mouffes framväxande diskursbegrepp (Howarth 2007).

Diskursteorin utgår från en bred diskursdefinition där såväl de språkliga som de sociala praktikerna ingår. De menar att om forskaren skall, som exempel, undersöka föreläsningens diskurs så måste såväl det som föreläsaren säger som det hen gör analyseras. Laclau och Mouffe erkänner att det finns något materiellt som är fast. Samtidigt menar de att för att göra detta fasta begripligt så måste det finnas ett språk kring det för att vi ska kunna tänka om och kring det (Winther Jørgensen och Philips 2000).

Inom en given diskurs finns det ett visst språk, ett visst sätt att se på världen (Börjesson 2003). I detta språk finns det vissa tecken² som utgör grunden för denna diskurs, tecken som ses som centrala för denna. Inom den medicinska diskursen, som exempel, är kroppen ett sådant tecken. Dessa tecken, nodalpunkter, ges betydelse via de sammansättningar som görs. Tecken i sig skapar sin mening genom hur de relateras till varandra och hur skiljs åt liksom Saussures sätt att se på språkets uppbyggnad (Winther Jørgensen och Philips 2000). Laclau och Mouffe menar att det aldrig kommer att existera ett tecken vars mening är bestämt och beständig över tid men att vid ett givet tillfälle i en bestämd diskurs så finns det meningsbärande tecken. Att bilda betydelse i en social praktik kan ses som att i stunden försöka binda tecken liksom knutar i fisknätet. Hur dessa binds, får sin betydelse, och vilken verklighet denna betydelse ämnar beskriva är det som är intressant att undersöka (Ibid.). Detta kan ses som en motsägelse, hur det evigt flytande och föränderliga kan skapa mening. Laclau och Mouffe menar här att även fast det är flytande så är det inte slumpmässigt. Vad diskursteorin grundas i är att kunskap byggs på godtyckliga grunder, sådant som är utan att det måste vara (Ibid).

---

1 Lingvistik och strukturalist som byggde upp en semantik kring ordens godtyckliga betydelse och som trodde på språket som ett fast system (Winther Jørgensen och Philips 2000).

2 Laclau och Mouffe använder sig av begreppet tecken för att visa på de ord vars mening är oklart. Jag kommer att använda en bredare definition där tecken kan ses som liknande begreppet ord.

Att kunskap byggs på arbiträra grunder betyder således att vi skulle kunna ha skapat en annan kunskap. På det sätt vi konstruerar språket skapas möjligheter samtidigt som det utesluter andra (Winther Jørgensen och Philips 2000).

Vidare erkänner Laclau och Mouffe en strukturell förklaring till hur mening bibehålls inom diskurser. De menar att det finns en tröghet i språket som är nödvändig för att vi ska kunna verka i samhället utan att vi ständigt måste förklara vad vi menar med olika ord, vilken mening som ligger i dem. Risken med denna tröghet, menar Laclau och Mouffe, är att vissa meningar och begrepp kan, efter viss tid, komma att tas för sanningar.

Inom diskursteorin används ordet objektivitet¹ för att förklara detta fenomen. Begreppet har liknelser till marxismens användande av begreppet ideologi, men för att undvika den marxistiska innebörden som jag nämnde tidigare har Laclau och Mouffe valt objektivitet som begrepp istället. Det finns dock likheter till ideologi begreppet som diskursteorin ej tar avstånd från, nämligen den om den maktaspekt som ständigt är närvarande (Winther Jørgensen och Philips 2000). Maktkampen går ut på att för stunden få bestämma tecknens mening (se vidare 3.4.2.).

3.4.1. Ideologi

De diskurser som blivit så fast etablerade att kontingents² har glömts bort betecknas inom diskursteori som objektivitet. Det sociala formas ständigt och när det görs så på ett bestämt sätt så att därmed andra möjligheter utesluts så betecknas detta som politik, vilket medför en bred definition av detta begrepp och har inget med det vi i vardagligt språk kallar för politik. Mellan politik och objektivitet ligger hegemoni. En hegemonisk diskurs har uppstått då alternativa verklighetsuppfattningar undantrycks och en bestämd världsuppfattning framstår som den naturliga och rådande.

Hegemoni kan ses som politik i en maktposition.

När en hegemonisk diskurs har fått råda så länge att dess betydelse framstår som given och oföränderlig har den då kommit att bli objektiv. Likt marxismens ideologibegrepp som är skapad för att dölja verkligheten så är även objektiviteten skapad och döljer även alternativa verkligheter (ref till Winther Jørgensen 2000).

I diskursteorin används objektivitet som begrepp framför ideologi då ideologi är något som enligt såväl marxismen som Foucault definieras och används för att peka ut orättvisa förhållanden där ideologi står för det som gömmer verkligheten och verkar för att gynna vissa människor och därmed missgynna andra. Diskursteori tar avstånd från denna definition på två grunder. För det första så finns det ej en ”verklig” verklighet att gömma och för det andra så menar Laclau och Mouffe att objektivitet är en nödvändighet då vi som människor behöver få ta saker för givna för att ej behöva verka i en värld där vi ständigt måste definiera och ifrågasätta (Ibid.).

3.4.2. Verktyg

Den begreppsapparat som diskursteorin tillhandahåller kommer nu kortfattat presenteras. Efter det att begreppen har definierats följer ett längre citat som jag anser förklarar diskursteorin grunder i hur att se och tolka en diskurs språkuppbyggnad. Definitionerna följer av Winther Jørgensen och Philips sätt att förstå Laclau och Mouffe (Winther Jørgensen och Philips 2000). Avsnittet avslutas

---

1 Tecknet skiljer sig från det sätt som vi i vardagligt ta använder oss av begreppet såsom något opartiskt, sakligt.

2 En tes som per logisk nödvändighet ej är sann eller falsk.

med ett citat från Winther Jørgensen och Philips (2000) där dessa tecken sätts in i sitt sammanhang som jag direkt efter kommer ge en tolkning av.

- **Diskursiva fält** – konkurrerande diskurser som rör sig inom samma typ sammanhang
- **Langue**- språkets struktur, hur det lingvistiskt är uppbyggt och sammansatt med tecken och bokstäver och hur vi genom denna sammansättning kan förstå tal och skrift.
- **Parole**¹ - Hur systemet manifesteras. Hur vi använder det och vilken mening vi lägger i det.
- **Tecken** – samlingsnamn för element och moment (ord)
- **Element** -tecken vars mening ej för tillfället är satt.
- **Moment** - tecken vars mening skapas genom att deras betydelse skiljer sig från varandra samt hur de relateras till varandra
- **Uteslutning** - det en diskurs ämnar göra – reducera tecknens möjliga betydelser
- **Ekvivalenskedja** (positiva eller negativa kedjor av betydelse). Förklaras lättast genom exempel: Hitler förstås genom tecknen ”judehat”, ”förintelse” och ”nazism”. Detta är en negativ ekvivalenskedja.
- **Nodalpunkt** - ett ”privilegierat tecken” kring vilket andra tecken ordnas och från vilket de får sin betydelse. Diskurser etableras genom att betydelse utkristalliseras kring några sådana
- **Artikulering** – varje relation mellan element som gör att dess identitet förändras. Med andra ord en diskurs sätt att för ett tillfälle fixera betydelse.
- **Myt** – en missuppfattning av hur verkligheten är beskaffad. Samtidigt är den nödvändig för att på så vis ha som plattform för våra handlingar. När ett tecken som är av central betydelse inom konkurrerande diskurser ses som en helhet.
- **Mästersignifikanter** – Kan ses som identiteternas nodalpunkter och skapas på samma sätt; artikuleras till vissa tecken och skiljas från andra.
- **Objektivitet** – utsagor som tas för sanning genom sin över tid hegemoniska tillvaro.
- **Ideologi** – Marxistiskt begrepp. Ämnade belysa hur en tes/utsaga förblindade arbetarklassen från att se de verkliga förhållanden samtidigt som den gynnar den styrande klassen.

Diskursen strävar efter att avskaffa alla mångtydigheter genom att göra elementen till moment genom en tillslutning. Men denna strävan lyckas aldrig helt eftersom de betydelsemöjligheterna som diskurser förskjuter till det diskursiva fältet alltid hotar med att destabilisera entydigheten... Konkreta artikulationer reproducerar eller ifrågasätter de gällande diskurserna genom att fixa betydelsen på bestämda sätt (Winther Jørgensen och Philips 2000, s.36).

Detta ger att en diskurs är ett sammanhang av sådant slag där ett visst ord har en bestämd mening vilket den ges genom att alternativa betydelser har omöjliggjorts. Då diskursen i sig är i ständig förändring och där dess gränser är flytande ger detta att tecknets mening aldrig kan vara beständigt.

---

1 Såväl Langue som parole är Saussures begrepp. Här skall de ses ur ett poststrukturellt perspektiv där parole är det centrala genom att det är via det konkreta språkbruket, det sociala användandet som språket får sin mening

Men vid en given tidpunkt byggs en verklighetsbild som är organiserad och förstås utifrån vissa speciella tecken.

3.5. Kritisk samhällsforskning

”All forskning är kritisk forskning”. Så inleds kapitlet om kritisk samhällsforskning i Alvesson och Deetz *Kritisk samhällsvetenskaplig metod* (2000). Kritisk samhällsvetenskap tar dock steget längre, här handlar det inte om att enbart granska brister eller kontrollera påståenden. Kritisk forskning handlar om, enligt Alvesson och Deetz (Ibid.) att;

1, identifiera och ifrågasätta de antaganden som ligger bakom vanliga sätt att varsebli, förstå och handla; 2, erkänna det inflytande som historia, kultur och social position har över uppfattningar och handlingar; 3, föreställa sig och utforska ovanliga alternativ som kan rubba rutiner och en etablerad ordning; 4, uppmärksamma olika, inte minst, subtila former för social dominans; och 5, vara tillbörligt skeptisk till varje kunskap eller lösning som påstår sig vara den enda sanningen eller det enda alternativet (Alvesson och Deetz 2000. s.12).

Kritisk samhällsvetenskap undersöker hur makt, kultur och tradition bidrar till en godtycklig och rigid social verklighet där vissa gynnas framför andra. Dess intention är att bryta upp låsta verkligheter genom ifrågasättandet av det etablerade för att uppmuntra till omprövning, att öppna upp för nya överväganden och beslut (Alvesson och Deetz 2000).

3.5.1. Kritisk teori.

Ursprunget för denna teori är den s.k. Frankfurtskolan¹ och teorin finner inspiration från såväl marxismen som hermeneutiken². Vägledande är ett frigörande kunskapsintresse och inriktningen kännetecknas av en tolkande ansats i kombination med ett stort intresse för kritiskt ifrågasättande. Det som ifrågasätts är synen på kunskap, människor och sociala relationer och tanken på att dessa kan vara något annat än socialt, historiskt och politiskt skapade konstruktioner. Anhängare till teorin menar att världen ej kan vara naturlig, rationell eller neutral och att varje socialt fenomen måste förstås utifrån dess specifika sammanhang. Förverkligade mönster måste förstås utifrån vad de inte är för att på så vis kunna se den alltid närvarande möjligheten till alternativa tillstånd (Alvesson och Deetz 2000). Enbart på så vis kan vi se den dominans som råder och förstå hur människor och organisationer påverkas av dessa konstruktioner (Ibid.).

3.6. Foucault och hans tankar kring makt

Michel Foucault är den som samhällsvetare främst associerar med begreppet diskurs (Börjesson 2003 samt Bergström och Boréus 2005). Hans centrala bidrag är, som jag ser det, diskussionen om relationen mellan makt och vetande, vilket kommer att användas i denna studie genom hans förståelse av försanthållanden där makt står centralt inbäddad i skapandet av kunskap.

Till skillnad från t.ex. den marxistiska läran så menar Foucault att makt ej är något som ligger hos ett subjekt såsom en roll; en chef, en lärare eller politiker. Makt är istället inbäddat i varje social praktik och de *försanthållanden* som råder där. Foucaults sätt att se på makt skiljer sig från gängse

---

1 Skola ofta förknippad med teoretiker såsom Habermas, Horkheimer och Marcuse och stod för ett tvärvetenskapligt tänk med rötter i marxism och Freuds psykoanalys. De bedrev socialvetenskaplig forskning.

2 Lära med sina rötter i såväl bibelanalys och humanistiska studier av antika klassiker. Centralt är förståelsen att meningen hos en del kan endast förstås om den sätts i samband med helheten (Alvesson och Sköldberg 2005).

sätt att se på makt såsom något som utövas av individer där de enskilda egenskaperna, syften och personligheter spelar in (Börjesson 2003). Foucault menar att det är på platsen, inom en given diskurs som makt utformas (Bergström och Boréus 2005). Dessa diskurser, menar Foucault, innehåller ett antal försanthållanden, sådant vi tar för givet, gällande hur vi ser på världen, vilka skapas parallellt med att diskursen själv skapas. När detta sker kontrolleras människan inom den genom ett antal procedurer kallade utestängningsmekanismer. Dessa kan liknas vid marxismens syn på ideologi där då en tes (version) tas som kunskap som då gynnar en grupps intressen framför en annans och styr och reglerar vad som får och kan sägas och även hur (Ibid.). Etablerad kunskap (som skapas av kombination makt och vetande) leder då till möjligheten att få uttala sig om vad som skall ses som förbjudet, rätt, friskt och tradition (Börjesson 2003). Och i det ligger också makten att bestämma var diskursens gränser går över vad som är tänkbart.

Till skillnad från marxismens syn på missförhållanden som skapas och består genom användandet av ideologi så menar Foucault att makt och användandet av det för att skapa kunskap i sig öppnar upp för en motreaktion:

Att bygga murar mellan folk skapar samtidigt processer som kan leda till motprocesser.. (Bergström och Boréus 2005 s.225)

3.7. Sammanfattning av teoretiska utgångspunkter

Diskursanalys kan ses som en samlingsbeteckning över många olika sätt att närma sig en undersökning av språket och texters mening och konstruktion. Som två av huvudaktörerna inom detta paraplybegrepp står Laclau och Mouffe och deras diskursteori. De förstår diskurs ur en bred definition som symboliska system och ordningar och utifrån det är det diskursanalytikerns uppgift att undersöka hur språket konstruerats, dess historiska och politiska regelverk. Som diskurs förstår de hela den sociala världen och menar att språket är ett nödvändigt verktyg för att vi ska kunna förstå, tänka kring och tolka det som även i sin materiella grund kan stå utanför en diskurs. Från sitt strukturella arv har det ett teoribygge gällande betydelse där språket är uppbyggt av tecken vars mening enbart kan förstås dels genom dess relation till andra tecken och dels i en given historisk och kontextuell bundenhet.

I likhet med Foucault för Laclau och Mouffe en diskussion kring begrepp såsom ideologi och makt där influenser och avstamp tas från marxismen. Laclau och Mouffe menar att det finns vissa utsagor som vi tar för naturliga: Foucaults försanthållanden och diskursteorins objektivitet. Detta skall dock ej likställas med marxismens ideologi då diskursteorin tar avstånd från en fast, objektiv verklighet.

Foucault, i likhet med Laclau och Mouffe, menar att det ständigt pågår en kamp om vilken kunskap som skall förstås som rätt och riktig. Makten om detta är dock ej något som ligger hos en enskild aktör utan att den finns på plats inom den diskurs där kampen utspelar sig. Diskursen i sig är ej heller den en slutna eller fast enhet utan är ständigt i formation och förändring. Det som ses som den rätta kunskapen (det hegemoniska projektet) skapar i sig motprocesser för att ändra på detta. Det som består över tid, när en diskurs har gömt bort sin konstruktion och godtycklighet betecknas då detta som ett försanthållande eller objektivitet.

Syftet med en diskursanalys är att undersöka vilka grunder språket står på för att, enligt kritisk teori, erbjuda alternativ och stå för en emancipatorisk forskningsgrund. Detta då en diskurs på samma sätt som den möjliggör förståelse och kunskap även utesluter och stänger för alternativt vetande och kunskap.

3.8. Material

Syftet med denna studie är att undersöka på vilken ideologisk grund kunskap skapas på socionomprogrammet i Göteborg. Med det som utgångspunkt var det av vikt att hitta material som kunde spegla programmet. Från början tänkte jag delta på föreläsningar och analysera det talade språket som en text. Det problematiska med detta tillvägagångssätt var hur att motivera föreläsningarna som en spegling av programmet. Detta då det är svårt att avgöra vad som är en produkt av programmet snarare än enskilda individers åsikter. Jag valde därför att fokusera på de uppsatser som produceras av studenter som befinner sig i slutet av sin utbildning. Jag är medveten om att det även här finns personliga åsikter hos författarna som inte institutionen inte explicit har implanterat. Men till skillnad från föreläsningarna så har institutionen granskat och gett sitt godkännande till uppsatsens text. Vidare har författaren format sin text utifrån den kontext hen befinner sig vilket har handletts och stötts av representant från institutionen. Vidare så skall denna studie ej ses som en absolut sanning utan mer som ett axplock för hur det kan se ut.

Då fokus i en diskursanalys ligger på hur saker och ting sägs och varför det sägs just på det sätt det görs så valde jag uppsatser utifrån nummer på www.uppsatser.se. Det viktigare låg inte att få uppsatser med stor vidd eller samma tema utan enbart i att få text skriven av slumpmässiga utvalda studenter på socionomutbildningen.

3.8.1. Diskursen socialt arbete

I enlighet med Winther Jørgensen och Philips sätt att använda sig av diskursbegreppet kommer jag att använda det som ett analytiskt begrep (Winther Jørgensen och Philips 2000). Det är ej min intention, ej heller studiens syfte, att beskriva diskursen socialt arbete. Jag ser dock diskursen socialt arbete som såväl professionen, dess fält och där institutionen för socialt arbete utgör en del av denna diskurs. Detta sammanhang har *ett* särskilt sett att se på världen. Det görs genom viss kunskap skapas för att förstå det centrala inom denna kontext som är, enligt mig: samhället, människan och hens behov. Ett annat sätt som jag kommer att förstå socialt arbete som en diskurs är utifrån vad den inte är. Hur detta görs och på vilka grunder jag motiverar detta kommer jag ej att besvara här då det är en del av min analys.

3.9. Validitet och genomskinlighet

Huruvida diskursanalys är av kvalitativ eller kvantitativ art beror till stor del på hur använder sig av den och inom vilket område den utförs. Jag använder mig av Sahlins resonemang kring hur att se på detta (Sahlin 1999). Sahlin menar att det, speciellt inom en sociologisk referensram, är lämpligt att behandla diskursanalys som vore den av kvalitativ natur trots att det finns vissa kvantitativa aspekter (Ibid.). Som en studie av kvalitativ art är det viktiga att skapa en valid studie. Då här sökes att:

... få en bättre förståelse av vissa fenomen och då kommer ju inte den statistiska representationen i fokus (Holme och Solvang 1997 s.94).

När det kommer till validitetsbegreppet finns det flera undergrupper att tillgå. Kvale bidrar med en

förståelse som går ut på att om en studie har genomförts med stor hantverksskicklighet så är den av hög validitet (Kvale 1997). Med *stor hantverksskicklighet* menas här att forskaren kontinuerligt har kontrollerat, ifrågasatt och teoretiskt tolkat resultaten (Ibid.). Hur att som forskare bevisa hög hantverksskicklighet är svårare. Jag anser att det endast kan eftersträvas, och att det i mitt fall, görs genom att ständigt återgå till syftet och frågeställningarna, återkoppla till teorin samt att försöka se på materialet från olika infallsvinklar. Min förhoppning är att detta skall resultera i en lättförståelig text och en klar röd tråd.

När det kommer till genomsynlighet är min intention att min analys och mina slutsatser skall vara spårbara och trovärdiga. Detta tror jag eftersträvas på liknande sätt som beskrivit ovan. Genom att återgå till mitt syfte, visa på frågeställningar samt ha en levande diskussion mellan teori och ”praktik”.

3.10. Forskarens position

Hur att som forskare undersöka ett område som denne själv är en del av, det är den centrala frågan jag har ställt mig genom detta arbete. Min objektivitet är omöjlig att tillgå oavsett område. Det som kan försvåra är den närhet jag har till den domän jag ämnar undersöka. I en diskursanalys är det bland annat det självklara som sökes att avslöja och undersöka. Det finns en risk att som författare ej se det självklara då jag tar det för naturligt (Winther Jørgensen och Philips 2000) Samtidigt kan jag även ha personliga åsikter över hur jag vill att min egen institution skall presenteras och förstås.

Forskarens roll är att skapa möjligheter för en öppnare diskurs bland gruppens medlemmar och mellan sociala grupper. Vilket görs genom att erbjuda alternativ, motbilder, till rådande förståelse och ideal (Alvesson och Deetz 2000).

3.10.1. Förförståelse

Förförståelse förstår jag utifrån det hermeneutiska synsättet (Bergström och Boréus 2005) där begreppet står för det forskaren har med sig in i studien och som kan komma att forma hur hen tolkar kunskap.

Jag är vad som brukar kallas för vänster. I de val jag har röstat i har mina röster fallit åt det hållet i skalan. När jag först läste artikeln som inspirerade mig till denna studie kommer jag ihåg hur jag ställde mig ifrågasättande mot den. Jag hade själv inte uppfattat att programmet sågs på som så vänstervridet som det presenterades i artikeln medan en medstudent vid diskussion om denna artikel mycket väl kände igen den bild som gavs.

Jag är även påverkad av det rykte som jag på sätt och vis grundar denna uppsats på. Det har påverkat hela denna process som en uppsats innebär. Samtidigt är jag av den tron att subjektiviteten ej går att undvika. Diskursanalysen behandlar bland annat vems ståndpunkt det är som presenteras, vilken verklighet är det vi får se i en given text (Börjesson och Palmblad 2007). Denna studie visar mitt sätt att se på verkligheten.

3.10.2. Etiska överväganden

Då studien enbart använt sig av material som redan är skapat och finns till allmänhetens förfogande så är de etiska övervägandena lite annorlunda än där t.ex. intervju står för datainsamlingen. Det ligger dock i min uppgift att som författare behandla materialet korrekt och med respekt och således använda mig av texterna på ett sådant sätt som dess författare ursprungligen skrev dem. Uttryckligen handlar det om att göra korrekta citat, ej ta saker ur sin kontext osv. (www.vr.se (min tolkning av deras krav och råd)).

3.11. Tillvägagångssätt

3.11.1. Litteratursökning

För att hitta relevant litteratur ägnade jag inledningsvis tid åt andra uppsatser med liknande ansatser. Genom dessa uppsatserns litteraturlistor fann jag litteratur som behandlade diskursanalys. För att hitta ovan nämnda uppsatser använde jag mig av sajten www.uppsatser.se och skrev där in sökorden diskurs; textanalys; språklig vändning. Inom socialt arbete, som var mitt primära sökområde, fanns det enbart två uppsatser med diskursanalys som huvudsakligt tema. Utifrån dessa två uppsatser tillsammans med en, sedan tidigare, känd uppsats använde jag mig av den så kallade snowball-effekten. Med det menas att en uppsats, ledde mig till en bok som i sin tur ledde till en annan bok osv.

Sökmotorn Google på Internet var även användbart när det kom till att hitta artiklar och åsikter om programmet. Efter att ha misslyckats med ”politik, socionomprogram” och andra liknande kombinationer skrev jag in ”sopis” och fick en rad träffar som har varit behjälpliga. I sökandet efter ”röster från förr” fann jag mig påverkad av inledningen till uppsatsen, det rykte som fick mig att göra denna uppsats från början. Sökorden var selektiva och uteslöt ”högerröster” från att bli hörda. Det var betydligt svårare att hitta personer med ideologiska åsikter åt höger som ville berätta om hur det var på 60- och 70-talets socialhögskola. Kom dock på ett söknamn som testades i kombination med ”socionom” och då fick jag en träff. Tack Lars Leijonborg¹!

3.11.2. Urval

För att hitta uppsatser att undersöka och för att på samma gång undvika att jag ”slumpvist” valde ut studier vars syfte, ämne eller frågeställningar var sådana som jag fann intressant valde jag att utgå från den följd de befann sig på sajten www.uppsatser.se. Sajten är uppbyggd så att besökaren kan använda sig av en så kallad avancerad sökningsfunktion där det går att skriva in de kriterier som önskas på uppsatser som sökes. Jag valde att titta på 2008 års uppsatser, skrivna på grundnivå (examensarbete/C-uppsats) och komma från institutionen för socialt arbete på Göteborgs universitet. Därefter plockade jag ut nummer ett, nummer tio, nummer 20 osv.

De begränsningar som gjordes var nödvändiga. I en textanalys hanteras materialet grundligt och kräver flertalet läsningar och analystid. Då varje uppsats består av ca 35-40 sidor var jag tvungen att minska ner på antalet uppsatser än jag ursprungligen tänkte mig, från tio till sex stycken.

---

¹ Påbörjade sin utbildning hösten 1968. Tog examen 1974 (www.folkpartiet.se)

3.11.3. Gång

Inledningsvis var jag klar över två saker med min uppsats. Den skulle röra sig kring ideologisk tillhörighet på programmet och att den skulle ha en diskursanalytisk ansats. Att gå från start till mål, från A till B i en uppsats är relativt omöjligt. Som jag ser det påverkas forskaren av det hen läser och under den process som är uppsatsskrivande ändras syftet och frågeställningar då ny information ger ny kunskap och nya luckor att fylla. Så var även fallet i denna studie.

För att klara av en textanalys krävs en närhet till såväl teorierna som till den text som skall undersökas. Winther Jørgensen och Philips skriver att diskursanalys är ett paket där det av forskaren krävs en filosofisk förståelse av språket och dess betydelse, teorier som beskriver det samhälleliga och förklarar hur det sociala skall förstås samt metodologiska riktlinjer för hur att ta sig an materialet (Winther Jørgensen och Philips 2000). Tillsammans ger detta ett krävande teoriavsnitt för att få tillgång till de verktyg som krävs för en duglig analys.

Efter att ha begränsat mitt material till sex stycken uppsatser, vardera på ungefär 35-40 sidor började jag att läsa. Inledningsvis läste jag dem från början till slut, mest för att få en uppfattning av vad det var jag hade framför mig och en inledande förståelse över centrala tecken, forskarens roll och vilka gränser som kunde finnas. Efter denna inledning delade jag upp materialet efter mina frågeställningar och gick sedan igenom texterna tema efter tema. Svårigheten låg i att behandla materialet som en sammanhållande text. De mönster och avvikelser som fanns i en uppsats krävde ibland sin existens i andra för att det för mig skulle anses intressant. Samtidigt fann jag hur ett tecken som endast förekom en enda gång kunde visa på något värt att analysera genom det sammanhang det förekom i och med avseende av tecknets art. Diskursteori erbjuder ej något färdigt tillvägagångssätt när det kommer till hur att närma sig sitt material (Börjesson 2003, Winther Jørgensen och Philips 2000 samt Bergström och Boréus 2005). Jag har valt att utgå från mina frågeställningar då det kändes centralt, och därefter gjort en uppdelning av texten utifrån dessa.

Med dessa tre frågor anser jag kunna besvara det övergripande syftet vilket är att undersöka på vilken ideologiskt grund kunskap skapas på inom diskursen för socialt arbete.

Till den första frågeställningen; *hur får centrala tecken i valt material¹ sin mening utifrån en diskursteoretisk ansats*, använde jag mig av Laclau och Mouffes begreppsvärld och försökte skönja centrala begrepp, moment och nodalpunkter. Härifrån sökte jag finna hur dessa fick sin mening och i vilken relation de stod till andra tecken, hur de fick sin betydelse genom relation till andra och även genom att skilja sig ifrån dessa (Winther Jørgensen och Philips 2000). Centrala verktyg inom detta tema var ”nodalpunkt”, ”mening” och ”ekvivalenskedjor”.

Tema nummer två; *vilka eventuella gränser för vad författarna möjligen kan uttrycka kan skönjas i materialet*. För att undersöka detta så använde jag mig av Börjesson och Palmblads diskussion kring mönster (2007). Detta i samband med explicit uttryckta avvikelser tolkade jag som gränssättning.

Det tredje temat handlade om *vilka ideologiskt förknippade uttryck som kan uppfattas i det undersökta materialet*. Språkets konstruktion är skapat av den kontext den befinner sig i. Genom att

---

1 De sex valda uppsatser från Göteborgs universitet som utgör grunden för min analys (se vidare 4.1.).

titta på ordval (likt Wreder i Börjesson och Palmblad (red) 2007) så undersökte jag vilken mening dessa val gav texten tillsammans med de mönster jag sett i tema nummer ett och två och på vilka alternativ som uteslöts.

Genom att erkänna att all kunskap är socialt konstruerad skapas en förskjutning i intressanta forskningsfrågor. Då objektivitet i sig är omöjlig att uppnå genom forskarens nödvändiga plats i världen och sammanhang är det intressanta att fråga "vems ståndpunkt är det" "vad låter den oss se" "vad bortser den från" (Alvesson och Deetz 2003, s.74) .

Genom hela analysen fanns detta citat som överhängande perspektiv. Det gav mig ett sätt att förstå texten för att på så vis veta hur att angripa och analysera genom Laclau och Mouffes verktyg samt som en påminnelse om maktaspekten.

4. Resultat och analys

För att göra analysen mer lättillgänglig och på så vis mer intressant kommer jag att väva in citat med förklarande text och analys av dessa. Kapitlet inleds med avsnitt indelade efter studiens frågeställningar. Analysen som helhet är en stor del av studien när det kommer till mängd text. Detta så att läsaren riktigt kan förstå och få en känsla över språkets uppbyggnad och mening i mitt material.

Citaten fungerar som representanter för de mönster och upptäckter jag gjort.

Mitt samlade material analyseras som en gemensam text. Detta gör att fokus ej ligger på att hitta citat i så många olika uppsatser som möjligt utan att behandla dem som en helhet och de mönster och avvikelser som där finns.

Avsnittet kommer att avslutas med att studiens frågeställningar sammanfattande besvaras och ställs mot det övergripande syftet: vilka ideologiska försanthållanden bygger diskursen socialt arbete sin kunskap på? Det är i dessa underrubriker mina resultat kommer att bindas till och förstås utifrån valda teorier.

4.1. Uppsatserna

De uppsatser, från vilka jag hämtat det material jag har analyserat, är av intresse för mig huvudsakligen för deras språk medan deras innehåll är sekundärt för studien. För att underlätta för läsaren kommer de dock att kort presenteras. I texten kommer uppsatserna refereras till vid direkta citat men förutom vid dessa tillfällen är det mitt medvetna val att ej nämna texterna vid namn då materialet används som helhet i denna studie.

4.1.1. ”Ge dem nycklar och kunskap”

En socialpedagogisk studie med syfte att undersöka socialt arbete med ungdomar utifrån följande fyra teman; relation, läroprocesser, genus och praktisk handling. Fredin (2008) undersökte tre verksamheter för att utifrån den socialpedagogiska modellen försöka förstå och förklara hur de yrkesverksamma handlade och reflekterade i sitt arbete (Fredin 2008). Metoden för inhämtning av data var såväl halvstrukturerade intervjuer som deltagande observationer. De som intervjuades och observerades var de anställda utifrån deras yrkesroll.

Centrala begrepp i studien är: relation, socialpedagogik, genus och läroprocesser.

4.1.2. *Inte bara ett papper*

En kvalitativ studie om förebyggande arbete av alkoholproblem i arbetslivet. Syftet är att undersöka företagens alkoholförebyggande arbete på arbetsplatserna och i vilken utsträckning detta har anammats. Karlsson (2008) använder sig av arbetstagarorganisationers kunskap och tittar på vilka faktorer som är viktiga vid förebyggande arbete för att på så vis ge en ökad kunskap kring det förebyggande arbetet. Detta görs utifrån teorier kring prevention (Karlsson 2008).

Karlsson (2008) använder sig av sju informanter från arbetstagarorganisationer som hon intervjuar utifrån deras kunskap om alkoholproblematiken. Centrala begrepp i hennes studie är prevention, arbetsplatskultur och alkohol.

4.1.3. *Att anmäla eller inte anmäla?*

Författarna ämnar öka kunskapen om förskolepersonals upplevelser av anmälningsskyldigheten gentemot socialtjänsten. Genom kvalitativa djupintervjuer och vinjettreflektion försöker de fånga in personalens upplevelser och vill genom detta arbete underlätta och öka samarbetet mellan förskolepersonal och socialtjänst (Knutsson och Sehlstedt 2008).

Deras teoribyggande består av tre perspektiv; kommunikationsteori, omsorgsvikt och samverkan där kommunikationsteorin är den mest centrala (Knutsson och Sehlstedt 2008).

Viktiga begrepp i deras studie är: Anmälningsskyldighet, samverkan och kommunikationsteori.

4.1.4. *"Det var kost och logi det var frågan om"*

En kvalitativ studie vars övergripande syfte är att få en djupare inblick och förståelse kring vilka förväntningar som finns kring en flytt till särskilt boende för äldre. Genom ett livslöppsperspektiv undersöktes huruvida det levda livet påverkar den äldres förväntningar och upplevelse av sin situation (Eriksson och Pettersson 2008).

Utifrån enskilda intervjuer med äldre som nyligen genomfört en flytt samt fokusgruppsintervjuer med anhöriga som komplement skapades ett material kopplat till syftet. Intervjufrågorna handlade om den äldres förväntningar, dagens situation och tidigare erfarenheter. Centrala begrepp i studien är: Förväntningar, livslöpp, äldreomsorg och särskilt boende.

4.1.5. *Substitutionsbehandling "på gott och ont"*

En kvalitativ studie om yrkesverksammas syn på substitutionsbehandling. Andersson, Falk och Severin tog avstamp i den, enligt dem, hätska debatt som råder kring substitutionsbehandling för att, genom omfattande intervjuer, undersöka och beskriva de professionellas förhållningssätt (Andersson, Falk och Severin 2008).

Utifrån teorier kring etik, rättvis-, plikt- samt konsekvensetik, inhämtades uppgifter gällande värderingar, uppfattningar och etiskt perspektiv kring läkemedelsassisterad underhållsbehandling för heroinister och dess brukare (Andersson, Falk och Severin 2008). Centrala begrepp i studien är: etik, sociala problem, heroin, metadon och klient

4.1.6. *"En frizon"*

Genom kvalitativ metod med semistrukturerade djupintervjuer och deltagande observation ämnade Johansson och Schuster att undersöka vilken betydelse en utvald öppen verksamhet för vuxna missbrukare hade för dess besökare samt även undersöka relationen mellan socialarbetare och besökare. De vill även undersöka huruvida verksamheten påverkar dess besökares missbrukssituation. De gör så utifrån en teoretisk referensram där det salutogena perspektivet står som centralt tillsammans med Bubers "det mellanmänniska" (Johansson och Schuster 2008).

Centrala begrepp i studien är: KASAM, mellanmännsliga möten, socialt stöd och missbruk.

4.2. Centrala tecken och dess mening¹

4.2.1. Samhälle

Tecknet ”samhälle”² är centralt i samtliga texter. Det får sin mening genom att ställas i relation till tecken såsom ”kommun” och ”stat” samtidigt som det även ställs i relation till tecken såsom ”önskan” och ”kultur”. Genom att vara ett tecken inbegripande faktiska funktioner såsom ekonomi, kostnader och vinster samtidigt som det står för övergripande normer och värderingar så för det tanken till ett samhällsbegrepp där ”samhället” är något i sig och står för något mer än människorna som lever i det (likt förstått av sociologer såsom Talcott Parson³ med flera).

Nedan följer utvalda delar från materialet som visar på hur ”samhälle” relateras till andra tecken, meningen här är att visa på det mönster som följer genom texten över ”samhällets” två sidor.

Samtidigt som dagens företag måste hantera ett allt hårdare omvärldstryck på grund av ökad internationalisering, ökad konkurrens, nya tekniska framsteg, avregleringar med mera. Dessutom ställs arbetsplatserna inför nya krav från *samhället* genom ändrade lagstiftningar (Karlsson 2008, s.1 (min kursivering)).

Författarna kom också fram till att regeringens och *samhällets önskan* om att ta fram verkfulla alkoholpreventiva insatser i arbetslivet inte är realistiska på en idealistisk tanke (Karlsson 2008, s.7 (min kursivering)).

Dessa två citat visar på hur tecknet ”samhälle” får mening genom sin relation till ”stat” genom att stå för ändrade lagstiftningar samtidigt som den är något mer än ett myndighetstecken då den även relateras till tecknet ”önskan”.

Här ser vi både hur det faktiska som samhällets normerande går igen.

Samhället sparar 1,4 miljoner kronor per år på varje opiatmissbrukare som får läkemedelsassisterad underhållsbehandling. ... alla ska ha chansen i det öppna *möjligheternas samhälle* att lyckas i livet... och i socialtjänstlagen talar man om att *samhällets socialtjänst...* kriminella handlingar som *kostar samhället enormt mycket pengar...* (Andersson, Falk och Severin 2008, s.2, s.7, s.12, s.14 (mina kursiveringar)).

Det är även väldigt intressant med dessa två meningar;

... men inte lyckats komma ur sitt missbruk/eller *komma tillbaka till samhället* (Johansson och Schuster 2008, s.2 (min kursivering)).

Detta innebär att för att ta sig ut ur ett missbruk behöver man ha något som väntar i den ”normala världen”... (Johansson och Schuster 2008, s.6)

Tecknet ”samhälle” verkar här symbolisera något som står utanför det geografiska samhället, något

---

1 Rubrikerna bygger på frågeställningarna, här presenterade i en kortare form.

2 När ett begrepps tecken står i fokus kommer jag att använda mig av ”.

3 Liknar Durkheim i sitt sätt att se på samhället som ett fenomen med värde i sig, skiljt från de individer som bor i det.

som går i stil med det som kan ses i de ovan nämnda citaten. I materialet fungerar tecknet som en helhet vilka handlingar utgår och förstås från. Det är genom samhällets ”önskan” som preventionsmedel skall tas fram och det är även samhället som bistår med socialtjänsten som skall se till att vi får ett ”möjligheternas samhälle” som missbrukarna kan komma tillbaka till. Det är utifrån samhället vi förstår texterna.

4.2.2. Socialarbetaren

Tecknet ”socialarbetaren” är även det ett centralt och återkommande tecken i textmaterialet. Relationen till ”socialtjänsten” är det som ger tecknet ”socialarbetaren” delar av sin mening. I texterna får ”socialtjänsten” sin mening genom att stå i relation till tecken såsom ”lag” och ”ansvar”. I sammanhang där något är tvingande eller där det brister så är det ”socialtjänst” som används. ”socialarbetare” undviker att skapa negativ mening genom detta användande av ”socialtjänst” vid sammanhang negativ karaktär. Istället skapar ”socialarbetaren positiv mening genom att ställas i relation till tecken såsom ”relation” och ”hjälp”. Vidare så bibehåller tecknet sin professionella klang genom att även relateras till ”den professionella” när tecknet ”relation” är närvarande.

Det handlar framför allt om att *socialarbetaren* använder sig själv som person genom utvecklandet av en *hjälpbärande relation till klienten* (Fredin 2008 s.1)

Mindre samlat men ändå tydligt uttrycks det i dessa citat:

Med denna fråga vill vi ringa in betydelsen av att det just är *relationen* socialarbetaren använder som redskap i arbetet (Ibid. s.3 (min kursivering))

I citatet nedan ser vi hur socialarbetaren skiljs från socialtjänsten och kan på så vis bibehålla den mening av positiv klang.

De menar att *socialtjänsten* kan sända ut signalen att de inte har tid att ta emot en anmälan vilket kan påverka förskolepersonalen som anmäler i än lägre utsträckning... I utredningsprocessen kan *socialsekreterarna* föreslå ett gemensamt möte mellan dem, föräldrarna och förskolan. På så sätt får alla samma information vilket motverkar missförstånd och underlättar samverkan (Knutsson och Sehlstedt 2008, s.6 och s.7 (mina kursiveringar))

Nedan ser vi hur ”socialarbetare” relateras till ”relation” samtidigt som tecknet skapar mening av professionell typ (se även avsnitt socialarbetaren och relationen för vidare analys över hur detta kan tolkas som en gräns för diskursen socialt arbete).

Även i socialt arbete är relationen en av de grundläggande förutsättningarna för arbetet. Den relationen skiljer sig från andra mellanmänskliga relationer i det avseende att den ena parten är professionell (Fredin 2008, s.1)

4.2.3. Människan¹

Tecknet ”människa” får sin mening genom sin relation till tecken såsom ”värde” ”rättigheter” och ”jämlighet” och skiljs ofta i materialet från det som gör att just dessa individer befinner sig i behov av hjälp från socialtjänsten. Detta görs dels uttalat av författarna såsom detta citat visar:

Detta, menar vi, är ett sätt att visa att man som besökare på Zonen blir mött som *människa* istället för som *missbrukare* (Johansson och Schuster 2008, s.20).

---

1 Jag har här använt mig av Människa som ett samlingstecken för individ, människa osv..

Samtidigt är det av större intresse när det visar sig mer eller mindre omedvetet. Genom att undersöka hur de två tecknen ”människa” och t ex. ”missbrukare” får sina meningar så ser vi också hur dessa meningar skiljs åt. Det citat som här följer visar hur ”missbrukare” och ”människa” är två skilda saker.

Genom att uttrycka att det är ”mänskliga” rättigheter som missbrukaren har rätt till ger ett skiljetecken mellan dessa två tecken anser jag.

Den enskilde missbrukarens hälsa och mänskliga rättigheter... (”Johansson och Schuster”, s.)

”Missbrukaren” får sin mening genom sitt hjälpbehov samt genom sitt problem. Detta uttrycks bland annat på detta vis:

Besökarna tillhör inte den ”kategorin” av missbrukare som använder droger för att uppleva ”kickar” utan snarare handlar det om självmedicinering och bruk för att överhuvudtaget lyckas komma ur sängen på morgonen (Johansson och Schuster 2008, s.15).

... det är bättre för både missbrukaren som för samhället i stort om narkotikapolitiken satsar mer på att reducera riskerna för skador som uppkommer i och med missbruk, istället för att enbart fokusera på drogfrihet (Andersson, Falk och Severin 2008, s.2).

”Människan” kan också missbruka som ses i detta citat

För många kvinnor som är heroinister står valet mellan snatteri, stölder och prostitution (Andersson, Falk och Severin 2008, s.6.).

Men till skillnad från ”missbrukaren” så fylls tecknet ”människa” med fler saker än enbart droger och hjälpbehov¹, likt citaten nedan.

För personer med stabila sociala förhållanden skriver den egna läkaren ut metadonet... (Andersson, Falk och Severin 2008, s.8)

... de allra flesta beskriv som trasiga människor som står allra längst ifrån ”samhället”. ... den stora gruppen missbrukare som åtminstone till viss del försöker dölja sitt missbruk (Johansson och Schuster 2008, s.15)

4.3. Diskursens eventuella gränser

4.3.1. Partipolitisk explicitet

Lars Gunne... fick en version av denna invändning i början av 1980-talet då en *moderat* politiker menade att det inte var värt att satsa så dyr behandling på missbrukare. Politikern var däremot villig att skicka hjärtpatienter utomlands för mycket dyra transplantationer med argument som löd att dessa patienter var oskyldiga till sin sjukdom medan missbrukarna däremot hade valt sitt sätt att leva (Substitutionsbehandlingen ”på gott och ont”, s.10, (min kursivering)).

I den samlade text denna studie har haft till förfogande för analys så har partipolitisk tillhörighet uppkommit vid endast ett tillfälle. Som kan tydas i citatet så ställer sig författarna kritiskt till politikerns uttalande. Sättet texten är uppbyggd på kan tolkas som att åsikterna, vilka författarna ställer sig kritiskt till, beror på politikerns partipolitiska tillhörighet. Som jag tolkar denna text så

---

1 Det är inte huruvida artikuleringen till positiva tecken som gör skillnaden utan enbart bredden.

står moderat för det avvikande. Likt det avvikandets princip så lyfts det som är avvikande och uttrycks explicit (likt butlers argumentation om hur homosexualitet benämns i media eller hur avvikande religion benämns i media men inte kristendom). Gränssättning handlar om att sätta en gräns för diskursen över vad som är möjligt, sant och norm.

Genom denna benämning i en samlad text som annars är helt fri från partipolitiskt prefix (ideologiskt "höger") på individer tolkar jag det som ett uttryck för vad diskursens inte är.

4.3.2. I kommunal regi

Genom att lägga en kritisk blick på texten och se hur författarna förhåller sig till sin text kan en gräns skönjas i hur socialt arbete skall utföras. Börjesson formulerar det på konstruktivistisk sätt och poängterar att objektiv sanning är omöjlig. Så det analytikern får fråga sig är vems standpunkt är det vi får se, vilken sanning möjliggörs och i det, vilka alternativa verkligheter omöjliggörs?

Uppsats nummer fyra är en studie över hur det är för den äldre att flytta till ett särskilt boende. Detta begrepp förklaras som ett samlingsnamn för vad som tidigare kallades för bl.a. ålderdomshem, servicehem osv. Boendeformer där den äldre hade service och vård dygnet runt är det som står som gemensamt och vad som karaktäriserar det som nu kallas för särskilt boende.

Det som jag har tolkat som en gränssättning för diskursen socialt arbete är den rådande kunskapen över hur socialt arbete skall utformas och då specifikt i vilken regi detta skall göras. Genom att explicit beskriva särskilt boende som ett boende där de äldre "kan få vård och service dygnet runt" ("Det var kost och logi det var frågan om", s.2) för att sedan enbart tala om kommunen som aktör på denna arena tolkar jag som en gräns där den privata marknadens tjänster är utestängs. Detta belyses i citatet nedan.

Samtidigt utgör de äldre som bor i ordinarie boende en begränsning i anhörigas liv. Man kan se detta som en konsekvens av hur det moderna samhälle är uppbyggt, där kommunen *skall* ta ansvar för de äldre...

Då de äldre övervägt sina möjligheter i det ordinarie boendet är det dags att fatta ett beslut. Vi kan se att detta gjordes i en tid då *inga andra alternativ var möjliga* (Pettersson och Eriksson 2008, s.28 (min kursivering)).

Samma tendens går igen. Citatet nedan visar på vilka lämpliga aktörer det finns för förebyggande arbete gällande alkoholproblematik för arbetslösa:

Lämpliga arenor för förebyggande insatser kan exempelvis vara arbetsförmedling, socialtjänst och stödföreningar för arbetslösa. Kommun- och länssamordnare bör stimuleras att initiera och stärka insatser i det lokala arbetslivet och för arbetslösa (Karlsson, s.5).

Genom dessa citat ser vi hur gränsen för hur socialt arbete kan bör bedrivas går vid kommunalt arbete. Genom att dessa är de aktörer och arenor som väljs utesluts kunskap om och deltagandet av andra möjliga aktörer/arenor.

4.3.3. Socialarbetare och relation

Vid flertalet gånger uppkommer en diskussion kring vikten av relationen mellan socialarbetaren och

klienten/brukaren/besökaren. I en text är det explicit en av frågeställningarna medan det i andra enbart förekommer i texten. Gemensamt för dem är att relation ställs som det centrala för en socialarbetare i dennes arbete. I sig är detta inget att analysera eller ifrågasätta. Intressant blir det genom att undersöka vad det är som inte sägs. En socialarbetare i utövande av sitt arbete har olika delar av centralt värde förhålla sig till, som jag ser det. Som exempel Sveriges lagar, arbetsgivarens och kommunens regelverk, teorier att binda upp och förstå det sociala utifrån. Att dessa får stå i bakgrunden för fokusering av relationen kan tolkas på ett sätt som en gränssättning. Genom att lägga diskursteorins begrepp om det diskursiva fältet som då är konkurrerande diskurser som rör sig i liknande sammanhang så kan denna fokus på relation ses som ett sätt att skilja sig från liknande diskurser (Winther Jørgensen och Philips 2000). Att lägga fokus på relation särskiljer då och skapar en gräns från andra yrken som även dem regleras av lagar och regler inom det statliga och/eller kommunala.

I materialet syns det tydligt hur socialarbetaren främst relateras till relationen och enbart indirekt till lagar och regelverk genom sin relation till socialtjänsten

... man ska följa socialtjänstens regler oavsett vilka konsekvenser som följer då kvalitén i denna handling i slutändan medför någon typ av likhet för alla (Andersson, Falk och Severin 2008, s.34).

De beslut som fattas inom verksamhetens ram kan därför komma att påverkas av socialsekreterarens egen moral och värderingar (Ibid., s.9).

För att förtydliga hur språket skapar en viss kunskap i detta specifika fall kommer jag att presentera hur dessa två citat kunde ha sett ut. Det som följer nu är min skapelse för att visa hur "socialarbetaren" skapar gränser för diskursen socialt arbete genom att distansera sig från lagar och regelverk.

Som socialarbetare har man regler att följa oavsett vilka konsekvenser som följer då kvalitén av min handling i slutändan medför någon typ av likhet för alla (min tolkning av översta citatet)

De beslut som fattas inom socialtjänsten kan påverkas av de olika värderingar och uppfattningar av moral som där råder (även här min tolkning av hur ett alternativ citat skulle ha kunnat sett ut)

Dessa säger egentligen samma sak som de faktiska citaten men de skapar en annorlunda kunskap genom att relatera tecknen "socialt arbete" och "socialarbetare" olika.

4.4. Ideologiskt förknippade tecken

4.4.1 Solidaritet

Språket är konstruerat och kontextbundet. Hur en diskurs ser på världen och kunskap konstituerar hur språket kommer att se ut, vad som är möjligt att uttrycka och hur detta görs (Börjesson 2003). Med detta i åtanke undersökte jag texten för att, i kritisk teoris andemening, se vilka alternativ som väljs framför andra för att på så vis se vilken ståndpunkt texten ger oss (Börjesson och Palmblad 2007).

Fokus kommer att ligga på tecknet "solidaritet" och användandet av det. Att just detta ord valdes ställde jag mig frågande till inledningsvis då det på sätt och vis är ett sådan "enkelt" ord att analysera. Samtidigt är just närvaron av detta ord ett sådant talande exempel på hur kunskapen inom en diskurs kan konstituera språket och det sätt det kan uttryckas. Tecknet "solidaritet" är ett laddat

sådant och starkt förknippat med slagord av marxistisk, socialistiskt slag. För att använda sig av Saussures språkuppbyggnad så har tecknets parole starka associationsbanor av ideologisk klang.

Den felaktiga föreställningen att rättvisa och solidaritet är utbytbara är troligen ganska allmän... (Andersson, Falk och Severin 2008 s.13)

Vår teori är att känslan av solidaritet med ”gamla” kunder har vuxit sig så stark hos den berörda personalen... (Andersson, Falk och Severin 2008, s.40)

Inom subkulturer skapar man solidariska primärgrupper... (Karlsson 2008, s.10)

Genom att titta på dessa citat och användandet av tecknet ”solidaritet” så ser vi hur alternativ till ordet finns. ”Känsla av samhörighet”, ”gemenskap”, ”ansvar” är alla tecken som kan sägas kunna verka synonymt. Språket bidrar till att forma verkligheten och i denna verklighet är det solidaritet som gäller.

4.5. Sammanfattning

4.5.1.Svar på frågeställningar

Jag kommer här att besvara på mina frågeställningar i samlad text. Innehållet är detsamma som det ovan presenterade men jag finner att det kan vara lättare att ta till sig resultat när texten flyter på utan avbrott.

4.5.1.1. Centrala tecken och dess mening

Jag hittade tre centrala tecken som samtligt material byggde sin text kring. ”Samhälle”, ”socialarbetaren” och ”individen”. ”Samhälle” får sin mening genom att ställas i relation till ”kommun” och ”stat” vilket ger den pondus. Samtidigt blir den något större via relation till ”normer” och ”kultur” vilket leder till en tolkning av ”samhället” som ett normativt samhälle som står för idén om det goda livet. Via relationen till, och likt socialismens synsätt, är det statens uppgift att förverkliga denna idé.

Tecknet ”samhälle” kan tolkas som ett *moment* enligt diskursteorin. Den får sin mening genom att ställas i relation till ovannämnda element (Winther Jørgensen och Philips 2000). I sig är tecknets betydelse mångtydigt och det är först när ”samhälle” ställs i relation till såväl ”kommun” som ”norm” som tecknet ges mening. Så kallad artikulation enligt diskursteorin (Ibid.) Detta moment kan, genom att vara den plattform utifrån vilket texten gör sitt material förståbart, förstås som en *myt* (Ibid.).

Samhället blir, enligt min tolkning, mer än individerna som bor i det. Liberalismens centrala budskap är individens frihet över det mesta (min tolkning). Statens samhällsliga uppgifter i denna ideologi ligger i att skydda individen genom lag och ordning och får endast inkräkta på individens rättigheter när hen kränker en annan individ. Laclau och Mouffe talar om vikten att hitta mönster och avvikelser. Ett tydligt mönster som jag ser är samhällets roll som såväl stat som innehavaren av önskan och kultur. Genom att tala om samhället som något som *man kan komma tillbaka till* och som i sig har normer ser jag en närmare relation till socialismen och dess närhet till stat och kollektiv (www.wikipedia.se).

”Socialarbetaren” kan sägas skapa sin mening genom en så kallad positiv ekvivalenskedja formad av tecknen ”hjälp” och ”relation” (Winther Jørgensen och Philips 2000)). På så vis kan socialarbetaren vara något mer än en byråkratisk tjänsteman som samtidigt bibehåller sin professionalitet genom artikulationen till ”socialtjänsten” som i texten får stå för myndighet, regelverk och krav. Via tecknet ”hjälp” så skapas även en länk mellan samhället som står för vad som skall hjälpas, kommunen som har ansvaret och socialarbetaren som utför handlingen. Socialarbetaren blir genom detta resonemang samhällets förlängda arm som skall se till att det normativa samhället blir verklighet.

Genom att visa på vad vi inte är så skapar vi en identitet. Sociala problem kan te sig på många olika sätt, av olika anledningar och på olika arenor. Att samtliga texter på någon sätt sammankopplar socialarbetaren med dessa tre tecken, ”hjälp”, ”relation” och ”socialtjänst”, visar på såväl vad vi är som vad vi inte är. Svårigheten med just denna analys är att den kräver lite fantasi. Tänk på alla möjliga sätt en socialarbetare skulle ha kunnat beskrivas. Hur kom det sig att det blev just på dessa sätt? Som jag ser det så beror det på att det har skapats ett försanthållande att socialarbetaren skall arbeta kommunalt och där hans hjälpbärande relation är det centrala (se vidare 4.5.1.3). I detta tolkar jag socialarbetarens roll som samhällets förlängda arm. Detta görs då socialarbetaren arbetar uteslutande i kommunal regi och där kommunen i vissa tillfällen är beskrivs med tecknet ”samhälle” (se 4.2.1.). En tolkning av hur att förstå denna analys är att titta på hur professionen tog sin början. Pettersson beskriver kvinnor som utför sitt arbete (välgörenhet) just på dessa tre grunder. Relationen till människorna, viljan att hjälpa och närheten till staten (Pettersson 2001).

”Människan” förstås i texten som något mer än sitt missbruk. Dessa tecken skiljs åt genom att fokusera problemet på ”missbrukaren” och ”relationen”, ”respekten” och ”rättigheterna” på ”människan”. Jag tolkar det som att tecknet kan ses som en *mästersignifikant* där ”människa” knyts till rättigheter och relationer och skiljd från ”problem” och ”missbruk” genom användandet av tecknet ”missbrukare”. (Winther Jørgensen och Philips 2000). På så vis reduceras tecknets möjliga betydelse genom att utesluta vissa relationer samt framför allt skilja på ”människa” och ”missbrukare”.

Det ligger ett stort värde i människan i samtliga uppsatser och hen förstås som en helhet utifrån begrepp såsom respekt och integritet. Människan är det centrala i det sociala arbetet, anser jag i alla fall. När det kommer till att förstå tecknet ”människans” ideologiska relationer så finns det kopplingar till såväl liberalismen som socialismen. Materialet trycker såväl på den enskildes rättigheter och friheter samtidigt som den också poängterar samhällets skyldighet att ta hand om hen.

4.5.1.2. Diskursens eventuella gränser

Genom att se var en specifik gräns går så anser jag att dessa säger något om vad diskursen är och inte är och hur diskursen i fråga ser och bygger sin kunskap (Börjesson 2003). Självklart finns det många gränser till diskursen socialt arbete såväl utanför som innanför mitt syftes gränser. Jag valde dock att utgå de tre mest genomgående för att få en mer enhetlig analys.

Moderat¹ är avvikande vilket ger att normen är det motsatta. När det som ligger utanför diskursen skall talas om så måste det uttryckas explicit (variant av Wreders (2005) analysmodell). Det är min tolkning av nödvändigheten att uttala sig om just denne politikerns partitillhörighet. Då det en moderat tillhörighet faller under ”höger” så gör detta, utifrån denna tolkning, att det är en ”vänster”

---

1 Förstås i dess partipolitiska benämning och ej såsom måttfull.

hegemonisk ideologi som råder på institutionen.

En annan gräns är hur diskursen ser på hur det sociala arbetet kan utföras. Det mönster som framstår är att arbetet sker i kommunal regi. Den privata marknaden uppmärksammas till dess existens men får ej medverka som aktör för utförandet av det som samhället kräver av socialarbetaren i skapandet av det goda livet.

Den tredje gränsen är hur diskursen ser på själva socialarbetaren. Till viss del har detta redan tagits upp i avsnittet om centrala begrepp men vill förtydliga här att det även handlar om en gränsdragning inom det diskursiva fältet. Genom att explicit relatera tecknet ”socialarbetare” med ”relation” skapas även en gräns mellan sig och andra liknande diskurser (tjänstemannayrken) som kan vilja definiera och ge mening åt samma tecken.

Detta synsätt kan förklaras med det ursprung som professionen har som en filantropisk rörelse där relationen var det som gav kvinnorna möjligheten att kunna hjälpa.

4.5.1.3. Ideologiskt förankrade ord

Författarna använder sig av ordet solidaritet vid återkommande tillfällen. Begreppets innebörd, när det kommer till vad vi associerar till, ger en ideologisk hemvist hos socialismen. Att ett sådant ord i sig används kan ses som oskyldigt och ointressant men ordval betyder något. Som Wreder menar (Wreder i Börjesson och Palmblad 2007), så ger ordval en viss betydelse och alternativa betydelser omöjliggjordes genom detta val.

4.5.2. Konklusion

Analysen visar hur diskursen socialt arbete bygger sin kunskap kring ett samhälle som står för ett kollektivt med normer och värderingar som staten (och kommunen) har som skyldighet att upprätthålla. Genom relationen till socialtjänsten som via sina gränser står i kommunens regi fungerar socialarbetaren som dennes förlängda arm. Hens uppgift är att upprätthålla idén om det goda samhället genom att via relationer hjälpa individerna. Till sin hjälp som professionell akademiker har hen teorier att luta sig mot och lagar och regelverk att följa men det är relationen som såväl är grundläggande i hans arbete och som skiljer hen från andra byråkratiska tjänstemannayrken. Arbetet bygger på solidaritet och rättvisa gentemot individen som förstås genom respekt och jämställdhet.

Såväl tecknet ”samhälle” som ”socialarbetare”, genom sin relation till den förre, tenderar att passa bättre in hos socialismens än hos liberalismens synsätt. Samtidigt finns det inom diskursen socialt arbete en syn på människan som i sin form av tecken får sin mening genom respekt, autonom och jämställd. Något som appellerar till de båda ideologierna. Sättet som det sociala arbetet bör utföras, enligt materialet, är i kommunal regi vilket kan uppfattas ligga ideologiskt närmare socialismens närhet till staten (www.wikipedia.se).

5. SLUTDISKUSSION

5.1. Reflektion över analys

Hur kan vi förstå denna analys. Ett sätt är att, som Pettersson skrev, titta bakåt för att se var vi är nu (Pettersson 2001). Genom socialt arbetes historia har det funnits såväl en närhet till staten samt ett inflytande från de samhällsliga krafter som har rått i form av kollektiva rörelser och politiska vindar. Diskursens gränser är ständigt i rörelse och dess innehåll flytande och flyktigt. Det tycker jag att min studie visar genom att se hur den började med en tanke om att uppfostra de fattiga på rätt sätt till att se individens rättigheter och integritet framför, om inte allt så i alla fall, det mesta. Trögheten finns även där, på samma sätt som Laclau och Mouffe samt Foucault beskrev. De politiska vindar som blåste ”vänster” var som kraftigast på 60- och 70-talet och vi lever fortfarande med dess arv. I våra böcker, på fältet och genom våra föreläsare. Här kan vi tala om hur politik blir till hegemoni som blir till objektivitet, över tid. Samtidigt så skapar varje aktion en motaktion. Den människosyn som idag finns på programmet kan förstås som en avvikelse till mönstret över ett ideologiskt ”vänstervridet” program. Min studie är enbart här och nu. Jag kan enbart gissa mig fram till vad som komma skall. Intressant är tanken att leka med, ett program där språket talar om människans frihet över statens skyldighet och ansvar.

Min studie och dess resultat kan ses som en förstärkare av ryktet gällande programmet som vänstervridet. I diskursen sätt att se på samhället och socialarbetarens roll så instämmer jag. Centralt för såväl utbildningen som för arbetet ute på fältet är dock människan. Hur och på vilket sätt själva arbetet sker så är det hens väl och ve som vi som socionomer strävar efter. På så vis kanske det är det som är det mest centrala i min forskning. Och sättet att se på människan i mitt material hade sitt hem i såväl liberalismen som socialismen. Samtidigt, om jag knyter an till stycket över, kan jag undra över vad som har förändrats. Kent beskrev i *Kent minns sopis med ett leende* (www.na.se) ett socionomprogram där människan stod i fokus och det röda var sekundärt. På sätt och vis kan det tyckas vara så än idag.

En annan aspekt som är värd att ta upp över hur detta resultat kommer sig går att finna i själva ryktet som påbörjade denna studie. Genom att skapa en version av verkligheten där socionomprogrammet är ”vänstervridet” så blir detta något som programmet måste förhålla sig till. Vi blir till de andras ögon. Frågan som då kan ställas är vilket syfte ryktet har i att florerat och vilka maktförhållanden som där råder.

5.2. Reflektion över skrivprocessen

Diskursanalys är ett svårt bygge. Det kräver en stor närhet till såväl det material som skall undersökas samt de teorier och metoder som används.

Så här i efterhand så vet jag inte om jag skulle vilja ha det gjort. Jag har lärt mig mycket under denna process, något jag finner som centralt för examensarbetet. Jag kan inte säga att jag känner mig som en expert på diskursanalys området men efter att ha läst flertalet böcker i ämnet så verkar det som de flesta är lite vilslna i det. Diskursanalys är en, enligt mig, krävande metod och tio veckor

är lite tid.

Den tid jag tillbringade för att få koll på teoribygget var nödvändigt men det tog tid från analysen och resterande uppsats. Jag hade gärna ägnat mer tid att analysera texterna för att mer på djupet kunna finna mönster och uttalade meningar. Jag hade även behövt mer tid för att pröva alternativa mönster och avvikelser. I den tid jag hade att förfoga över, plus på grund av mitt eget upplägg, fanns det endast tid för en sökning av resultat. Detta har absolut påverkat mitt material och jag inser bristen i studien genom detta.

Jag är dock glad att jag gjorde en diskursanalys. Jag ser hur jag i framtiden kan ha stor nytta av den förståelse över vad ord i sig kan betyda och hur olika de kan tolkas beroende på vem det är som hör/läser/uttalar dem och i vilket sammanhang.

5.3. Förslag till fortsatt forskning

Denna uppsats är av ett helt textanalytisk slag. Min förhoppning är att den kan användas som ett startskott för framtida studier. Värt att undersöka är, enligt min mening, vilka upplevelser de studenter som är ideologiskt höger har med sig och hur de ser på programmet och dess ideologiska tillhörighet samt hur de ser på den kunskap som skapas och de begränsningar och uteslutningar det ger.

Jag har även, under denna process, börjat undra över examensarbetet i sig och vad det syftar till. Såväl de studier som jag tagit del av samt de studenter som jag har kommit i kontakt med vars arbeten är slutförda visar på en viss likriktighet när det kommer till såväl val av metod, litteratur och förhållningssätt. Samtidigt som jag förstår vikten i att lära sig grunderna i hur att utföra forskning samt det faktum att det finns vissa forskningsförhållningssätt som är mer passande än andra vore det intressant att se hur det kunde ha sett ut. Jag kan undra över vad vi skulle upptäcka med teorier och tillvägagångssätt som inte riktigt passar in eller om vi fick mer uppmuntran att göra det som inte var väntat eller redan gjort såsom semistrukturerad djupintervju i en kvalitativstudie som ämnar belysa och öka förståelse utifrån begrepp såsom KASAM¹.

---

1 Enligt min uppfattning så någon form av denna kombination i majoritet när det kommer till uppsatser på socionomprogrammet.

6. REFERENSER

6.1. Tryckta källor

Alvesson, M. och Deetz, S. (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Alvesson, M. och Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Andersson, M. Falk, A och Severin, E. (2008). *Substitutionsbehandling på "gott och ont" - En kvalitativ studie om yrkesverksammas syn på substitutionsbehandling*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete.

Bergström, G. och Boréus, K. (red) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Börjesson, M. (2003). *Diskurser och konstruktioner – en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.

Börjesson, M. och Palmblad, E. (red) (2007). *Diskursanalys i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Cuff, E.C. och Payne, G.C.F. (red) (1979). *Samhällsvetenskapliga perspektiv*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

de los Reyes, P. och Mulinari, D. (2005). *Intersektionalitet*. Liber AB.

Eriksson, C och Pettersson, N (2008). *"Det var kost och logi det var frågan om" - en kvalitativ studie om förväntningarna kring en flytt till särskilt boende för äldre ut ett livsloppsperspektiv*. Göteborgs Universitet – Institutionen för socialt arbete.

Fredin, C (2008). *"Ge dem nycklar och kunskap" - En socialpedagogisk studie av socialt arbete med ungdomar*. Göteborgs Universitet – Institutionen för socialt arbete.

Holme, I. M. & Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Howarth, D. (2007). *Diskurs*. Malmö: Liber.

Johansson, V och Schyster, B (2008). *En frizon – En studie av en öppen verksamhet för vuxna missbrukare*. Göteborgs Universitet – Institutionen för socialt arbete.

Knutsson, E och Sehlstedt, A (2008). *Att anmäla eller inte anmäla? -En intervju- och vinjettstudie om förskolepersonals upplevelse av anmälningskyldighet och samverkan med socialtjänsten*. Göteborgs Universitet – Institutionen för socialt arbete.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, S. Lilja, J. och Mannheimer, K. (red) (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Laclau, E. och Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Hutchinson.

Lubcke, P (red) (1988). *FILOSOFIEXIKONET – Filosofer och filosofiska begrepp från A till Ö*. Stockholm: Forum AB.

Lundälv, J och Karlsson, M (2008). *Inte bara ett papper – en kvalitativ studie om förebyggande arbete av alkohol i arbetslivet utifrån arbetstagarorganisationers kunskap*. Göteborgs Universitet – Institutionen för socialt arbete.

Mörkenstam, U. (1999). *Om "Lapparnes privilegier": Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883-1997*. Stockholm: Statsvetenskapliga Institutionen.

Pettersson, U. (2001). *Socialt arbete, politik och professionalisering- Den historiska utvecklingen i USA och Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.

Sahlin, I. (1999). "Diskursanalys som sociologisk metod" i Sjöberg, K. (red.) *Mer än kalla fakta*. Lund: Studentlitteratur.

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

6.2. Elektroniska källor

<http://www.socionomer.se/forum/viewtopic.php?t=454&highlight=man+h%F6ger> [Verifierad: 090409]

Forumtråd gällande hur att vara man och höger på programmet

<http://www.socionomer.se/forum/viewtopic.php?t=100&highlight=man+h%F6ger> [Verifierad: 090409]

Forumtråd där vänstertjejer avrådes då det redan finns så många inom yrket

<http://www.socionomer.se/forum/viewtopic.php?t=100> [Verifierad: 090409]
[Forumtråd där partipolitisk tillhörighet diskuteras](#)

http://www.nkmr.org/rod_sopis_klagomal_mot_socionomutbildningen.htm [Verifierad: 090409]
Sida där "röda" artiklar kring socionomprogrammet har samlats.

http://www.uppsatser.se/om//?avancerad=ja&startrecord=&sok_title=&sok_creator=&sok_subject=&sok_date=2008&sok_language=swe&sok_type=C+Y+M+M1+M2+M3&sok_set=&sok_publiche r=G%C3%B6teborgs+universitet+Institutionen+f%C3%B6r+socialt+arbete [Verifierad: 090409]

Utgångspunkt för min materialinsamling.

<http://www.na.se/artikel.asp?intId=1147413> [Verifierad: 090409]

Kenth kommer ihåg sin studenttid på Sopsis

<http://www.studentliv.se/Sites/Studentliv/templates/FeaturePage.aspx?id=4685> [Verifierad: 090409]

Artikeln: *Högskolan har inte alltid så högt i tak*. Av: Brax, S. (2005) i Studentliv (2/2005).

<http://sv.wikipedia.org/wiki/H%C3%B6ger-v%C3%A4nster-skalan> [Verifierad: 090409]

Artikeln: *Höger-vänster-skalan*.

<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> [Verifierad: 090409]

Vetenskapliga rådet för etiska förhållningssätt

<http://www.socarb.su.se/pub/jsp/polopoly.jsp?d=10856&a=43912> [Verifierad: 090410]

[Lars Leijonborg uttalar sig om sin tid på socialhögskolan](#)

http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/PersonalContent_____35304.aspx [Verifierad: 090410]

Information gällande Lars Leijonborg

<http://www.dn.se/kultur-noje/en-manad-i-paris-som-forandrade-allt-1.645033> [Verifierad: 090417]

Gällande studentrevolten i Paris